Bajky o jesuitech

Svazek I

P. Antonín Koniáš T. J.

L. P. 2014

Pojednání o P. Koniášovi, založené na článku dr. Ant. Podlahy ve *Sborníku historického kroužku*, seš. 2, 1893, bylo převzato z knihy *Bajky o jesuitech* od P. Bernarda Duhra T. J., str. 359–416, vydané v Praze roku 1902 se schválením nejd. kníž. arc. Ordinariátu ze dne 22. května 1896, číslo 4884. Jako úvod byla použita kapitola Jesuité a katolická reformace v Čechách z téže knihy, str. 505–515. Text byl pro přehlednost rozdělen na kapitoly a poznámkový aparát byl upraven.

„Jsme u nás takřka v jakémsi babylonském zajetí tak četných dějepisných nepravd, jedovatých a někdy zlomyslných klamů, nad kterými se často největší farizeové a pokrytci pohoršují a nutí k pohoršení i jiné.“

P. Alberti

O. A. M. D. G.

Úvod

Tomáš V. Bílek ve svých Dějinách řádu Tovaryšstva Ježíšova (1896) píše: „Po bitvě bělohorské vtrhli jesuité v průvodě vojsk Ferdinandových do zemí království Českého, aby v nich dokonali dílo zkázy a záhuby, které zosnováním vzpoury byli započali, totiž aby z kořene vyplenili národ kacířů, jak předky naše nazývali… Jesuité způsobili ono ohromné a strašné pronásledování, které počalo proti Čechům poraženým. V jesuitských kollejích konány byly porady o krutém potrestání a pokutování všech účastníků předešlého povstání. Dle jejich dobrého zdání pokutováni byli nejenom náčelníci této vzpoury na hrdle, cti a statcích svých, nýbrž i všichni účastníci povstání stavu vyššího i městského.“

Trestání vzpoury bylo věcí čiře světskou, ve které ani církev katolická ani jesuité neměli naprosto žádného účastenství. Porady o tom nekonaly se v kollejích jesuitských, ale při císařském dvoře vídeňském. Gindely [1] účastníky porad vypočítává, ale mezi nimi ani jediného jesuity není; o míře trestu takto se vyslovuje: „Přemožení neměli práva stěžovati si, že je stihl osud úplně nezasloužený; byloť jim jenom opláceno, co byli sami konali.“

Na doklad svého tvrzení uvádí Bílek pražské měštany, Václava Maštěrovského a Šimona Sušického, kteří prý jen přičiněním a k naléhání jesuitů byli odsouzeni, ačkoli prý „se neprovinili ničím jiným, než tím, že od jesuitů byli obviněni z vydrancování kolleje jesuitské u sv. Klementa, k jejíž opatrování po vypovězení jesuitů ze země r. 1618 od správců zemských za kommissaře byli zvoleni“. Z vlastních slov Bílkových již vysvítá, že kommissaři tito spatně konali úkol opatrovníkův odbojnými stavy jim svěřený: ale o to příti se nebudeme, zdali zanedbání této povinnosti bylo zločinem hrdelním. Nás více zajímá; jak umí Bílek citovati vlastní spis svůj Dějiny konfiskací v Čechách. Cituje předně str. 359, kde je řeč o Maštěrovském, a tento citát je správný; nám ovšem není možno okamžitě nahlédnouti do původního prameně uschovaného v archivě král. místodržitelství českého a přesvědčiti se, zdali zde Bílek po svém známém způsobu něčeho nezamlčel. Ale vizme druhý citát na str. 580; kde je řeč o Sušickém; tam sám výslovně o něm praví, že provinil se v čas vzpoury předně zmíněným opatrovnictvím kolleje jesuitské nedbale konaným; „pak že snesení stavu městského o zvolení Fridricha… stavům vyšším na sněmě shromážděným v známost uvedl; též že zvolen byl od stavův na sněmě dne 26. dubna 1620 mezi osoby nařízené k přehlížení starých dluhů atd.“ Výslovně tedy zde troje provinění sám jmenuje a přece opovažuje se místo toto citovali na doklad, že také Sušický „ničím jiným“ se neprovinil, než nedbalým opatrovnictvím. Kommentáře k tomu jednání není třeba.

Odstavec končí Bílek těmito slovy: „A proto řád jesuitský zapsán jest na nejkrvavější list dějin národa českého na věčnou hanbu a kletbu jeho.“ Ale to Bílkovi nestačilo, pokračuje takto: „Ale i po popravě na náměstí Staroměstském vykonané řád tento až do zrušení svého r. 1773 činnost svou obracel jen na zahubení národa českého. Hned po svém opětovném usazení se v zemích národa českého, započali v nich jesuité na novo kleté své dílo zatemňování, odnárodňování a duševního vraždění, oni byli původcové onoho krutého pronásledování nekatolíkův v tak zvané reformaci katolické.“

Obnova náboženství katolického byla tedy dle Bílka „na zahubení národa českého“ a byla „kletým dílem zatemňování atd.“

Tážeme se, dočetl-li Bílek známé dílo Denisovo [2] až do konce? Denis katolíkem není,

a proto jeho konečné úvahy (str. 737–740) tím větší pozornosti zasluhují. Píše do slova: „Přes to přese všecko možná ještě tázati se, zda porážka na Bílé Hoře… nebyla k dobrému. Šlechta dala příliš zjevné a četné důkazy své lehkomyslnosti a nevědomosti, úplného nedostatku politického ducha, aby mohlo se doufati v možný obrat její, a bez hrůzy nelze pomýšleti na možné vítězství její. Příklad Polska příliš jasně ukazuje, jaká by byla budoucnost Čech za vlády stavovské. Poroba vždy těžší, měšťanstvo na mizině a v neváženosti, šlechta surová, útratná a úplatná, poklesnutí povah a strnulost duchů, bezvládí postavené na místě ústavy, občanská válka schválená a ustálená, země otevřená cizím pletichám, pokrok vlivu německého a osudným závěrem nepřátelský vpád a výboj. Taková byla bilance vlády polských velmožův, a páni čeští, by byli nebývali ani osvícenější ani šťastnější.“ O výsledku hnutí náboženského dosvědčuje takto: „Země česká prohlásila svobodu jak ve světě, tak v církvi, zlomila na chvíli okovy feudální, vzbudila několik sekt nejodvážlivějších, jež kázaly osvobození sociální. A posledním výsledkem tohoto velkého úsilí demokratického bylo zřízení vlády oligarchické, kde několik set rodin, zvítězivších jak nad národem, tak nad králem, v neobratných rukou svých spojovalo moc, kterou nedovedlo uchrániti ani před odvetou absolutismu.“ O bytí a nebytí národa českého vyslovil se již výše na str. 583 v tato slova: „Národnost česká celkem udržela se pod Habsburky, kteří byli ochranou její proti Německu: zda rod falcký nebo saský byl by to mohl nebo jen chtěl? Aby opět Čechové ujali se jednou svého místa na přední stráži světa slovanského a přirozené úlohy své jako prostředníci mezi západem a východem, bylo především třeba, aby nebyli pohlceni jiným kmenem; přežili despotismus, – zda byli by odolali bezvládí?“

O podstatném vlivu náboženství katolického na záchranu národa českého vydal již dříve svědectví Tomek [3] těmito slovy: „Národ v celosti navrátil se k starému náboženství, povrchně sice z počátku, ale dosti brzy také upřímně a opravdově, a nabyl tím při vší jinak bídě, hmotné i duchovní, útěchy srdce a mravního posílení potřebného k novému budoucímu obživnutí.“

A tomuto dílu, kterým národ český zachráněn byl před záhubou neodvratnou, opovažuje se Bílek klnouti, klnouti také Tovaryšstvu Ježíšovu, jež s nasazením života svých členů k zachování národa mocně přispělo! Vyjádřiti city své nad takovou zuřivostí, k tomu věru již nestačí mluva lidská! A pak ještě v čele spisu osvědčuje, že píše „bez záští“!

Není zajisté mezi katolíky jediného, jenž by schvaloval prostředky násilné, jichžto při obnově katolické dosti často se použilo; ale neužila jich nikdy a nikde církev katolická, ani jesuité, nýbrž moc světská. Ale i tato přečasto byla k tomu donucena nebezpečnými vzpourami, které mezi nekatolíky povstávaly.

Panu Bílkovi uzdálo se události následující tak líčiti, jakoby všechny úřady, politické i vojenské, od císařského dvora počínajíc, byly bývaly pod velitelstvím jesuitským: všechno se dělo „prostřednictvím, přičiněním, k naléhání, dle návrhu, z ponuknutí, k radě, návodem, povzbuzením“ jesuitův, ačkoliv určitých dokladů pro tato svoje tvrzení neuvádí!

O missiích jesuitských také podstatně jinak než Bílek soudí Rezek [4] a to takto: „Zprávy o těchto missiích nám zachované vesměs svědčí, že nedělo se při nich nic násilného, nýbrž jen nadšením pro věc a mravným životem působeno na lid nekatolický, ne bez patrného výsledku, ovšem často jen okamžitého.“

Ve stati: „Nepatrný výsledek reformační činnosti jesuitů r. 1650 opět zahájené“ tvrdí Bílek,

že „povzbuzením jesuitův k naléhání generálního vikáře Caramuele přikročilo se dle král. nařízení ze dne 3. června r. 1651 a podle král. instrukce, 25. října t. r. dané, opět co nejpřísněji k nekatolickým obyvatelům a poddaným uvězňováním atd.“ P. Svoboda [5] pana spisovatele pro toto tvrzení, jež již dříve ve spise Reformace katolická byl pronesl, přímo vyzval, aby udal, ze kterého pramene to vzal; zde se výrok opětuje zase bez udání pramene. Pravý opak toho, co tvrdí Bílek, tvrdí Rezek, [6] že totiž jesuité stáli „ve příčině boje proti kacířům na stanovisku docela jiném a opačném“ nežli Caramuel z Lobkovic. Caramuel nebyl ani proti trestu smrti, ale jeho návrhy při dvoře císařském přijaty „ve formě mnohem mírnější, která více odpovídala návrhům jesuitů“. Budiž připomenuto, že Caramuel jesuitou nebyl, ačkoliv Bílek za jesuitu jej považuje.

Ve stati nadepsané „Poslední zuření jesuitů proti nekatolíkům“ (str. 529–531) píše Bílek takto: „V Čechách však za vlády Josefa I., zvláště pak za jeho nástupce císaře Karla VI. obnoveno bylo ponuknutím a řízením jesuitů ukrutné pronásledování a trýznění nekatolíků, v němž se obzvláště fanatismus jesuitský objevil. Dle ustanovení hrdelního zřízení Josefínského každý odpraven býti měl mečem, kdo by se opovážil kacířské učitele, kazatele a vyslance v domě svém přechovávati atd.“ Tvrzení Bílkovo, že pronásledování obnoveno bylo „ponuknutím a řízením jesuitů,“ pravdě docela odporuje. Pravou příčinu udává Rezek, an praví: „Co se dělo pro katolicismus, **nevycházelo z lásky k církvi, nýbrž z interessu státního**.“

Za vlády císaře Karla VI. nastaly spory mezi vládou světskou a mezi vrchností duchovní, spory, ve kterých vláda sama doznala, že jedná dle vzoru francouzského krále Ludvíka XIV. Dle zásad protestantismu a jansenismu sestavili učenci gallikánští Petr Pithou, du Puys a j. články, které supremát papežův potlačují kněžstvem domácím, a kněžstvo domácí zase vládou státní; státem pak byl Ludvík XIV. sám. Dovolávali se řádů starobylých, ze kterých vybrali, co se jim líbilo, a nového přidali, co se hodilo. Z hlavního principu svého, že prý král jest ve věcech světských nezávislým na papeži, vyvozovali věci přemnohé; tak soudili a trestali haeretiky, svolávali synody biskupův a farářův, a papež neměl míti práva na úředníky královské vynášeti pokuty církevní. Tomu se opřeli biskupové a řehole, vyhlašujíce takovéto „Svobody“ spíše za služebnost, avšak vláda nepovolila. Takový systém se zalíbil mnohým svobodomyslným učencům, ministrům a králům, a za vlády Karla VI. (1711–1740) jej zavedli v Rakousích, až svého vrcholu dostoupil za vlády císaře Josefa II. V Čechách tento systém narazil na chvály hodný odpor. Až dosud jednaly obě vlády, světská i duchovní, ve věcech náboženských v dobré shodě, a oběma to dobře sloužilo. Ale r. 1716 žádal soud appelační v Praze, aby při soudech o pravověrnosti těch, kteří z haerese byli obviněni, zasedal také komissař světský, ježto prý haerese také zákony zemskými jest zakázána, a tudíž prý v obor pravomoci soudů zemských náleží. Arcibiskup pražský Ferdinand z Khuenburgu se tomu opřel, svoluje jediné k tomu, že světský úřad smí zatknouti takového provinilce, ale souditi jej a vyšetřovati jeho pravou či nepravou víru že patří vrchnostem duchovním. Duchovní že o tom sami rozhodnou, a bude-li kdo vinným shledán, uloží mu duchovní soud pokutu církevní. Světské úřady, nedbajíce toho, zatýkaly, soudily a trestaly ty, kdož haeresí se byli provinili. Bez úspěchu obrátil se arcibiskup cestou české kanceláře až k císaři; nedostav ani odpovědi, poslal na počátku r. 1721 svého zpovědníka P. Větrovského S. J. k předsedovi appelačního soudu, hraběti z Kokořova, k oběma přísedícím Hochovi a Řeháčovi, který jim, když vyjednávání k žádoucímu konci nevedlo, oznámil ve jménu arcibiskupa, že svým vkládáním se do

věcí duchovních upadli v exkommunikaci. Pánové ti stěžovali si císaři, a proto vypravil opatrný a neohrožený arcibiskup P. Větrovského do Vídně. Větrovský dlouho o té věci jednal s ministry. Vláda se zdála býti ochotna vyhověti aspoň poněkud požadavkům arcibiskupovým, i žádala, aby buď úřad duchovní vyšetřoval haeretiky v přítomnosti světského komisara, nebo aby protokoly soudu církevního byly sdělovány úřadu světskému, P. Větrovský namítal, že posavad s haeretiky jednalo se mírně, a že tudíž provinilci upřímně k pochybení svému se přiznávali, čehož by v přítomnosti komisara světského, bojíce se přísného trestu, neučinili; protokoly pak sdělovati že by bylo porušením důvěry. Avšak český kancléř hr. Schlick, svého povolání voják a polní maršálek, odbyl P. Větrovského a odkázal na příklad francouzského krále Ludvíka XIV., jenž prý také odňal kněžím vyšetřování a trestání haeretikův a přikázal je parlamentům; tudíž prý to u nás také tak býti má. P. Větrovský vyjednával ve Vídni po několik měsíců, předkládaje pádné důvody své, až i pohrozil, že si osobně u Jeho Veličenstva císaře bude stěžovati. Ale úřadové, vědouce, že jsou pojištěni, toho nedbali; Větrovský obdržel sice audienci u císaře, ale jen kratičkou a nic platnou. Vláda vydala rozhodnutí, tak zvanou „pragmatiku". Arcibiskup se znovu opřel, avšak obdržel od císaře ostrý dopis, že při pragmatice zůstane, ať se arcibiskup neodváží jeho královské vůli se opříti, sic jinak že se najde prostředků, by se královské rozkazy splnily. Darmo pracoval arcibiskup; královské místodržitelství v Čechách nemeškalo vydati patentem ze dne 29. ledna 1726 své paragrafy a tresty na kacíře: kdo se ponejprv proviní výkonem kacířským, bude královským apellačním soudem trestán obecnou prací na jeden rok, kdo po druhé, na dva neb na tři roky, nenapraví-li se, bude ze země vypovězen. Kdo se v té obecné práci napraví a k náboženství katolickému vrátí, má býti propuštěn; avšak kdyby opět padl, je-li muž, bude poslán na galeje, je-li žena, bude vymrskána a na věčné časy vypovězena. Predikanté a svůdcové budou na hrdle trestáni, kdo podloudně přiveze kacířské knihy do země, mečem má odpraven býti. **Tyto zákony vydala vláda světská přes všeliký odpor vrchnosti duchovní.** Císař Karel VI. nechtěl protestantů v zemích svých trpěti, ale také nechtěl, by se mu duchovní vrchnost do toho vkládala. Lidé, kacířstvem provinilí, přicházeli do žalářů, neb na veřejné práce, ženy byly mrskány, dle toho, jak úředník uznal. Pan Bílek o takovém mrskání, věznění atd. povídá, ale neříká, že se tak dělo dle vzoru Ludvíka XIV. ve „svobodách gallikanských". Kněží tomu neubránili.

O jesuitovi P. Firmovi vypravuje Bílek, že prý „šlapal nekatolíkům na bosé nohy svými botami, do nichž si zúmyslně dal zaraziti ostré hřebíky, tahal je za uši a za vlasy tak dlouho a tak silně, až se přiznali, kde (nekatolické) knihy uschovali." V této věci souhlasíme úplně s p. Bílkem, odsuzujíce rozhodně takové surovosti – ovšem zakládá-li se na pravdě zpráva jeho. Ale p. Bílek neudává pramene, ze kterého ji čerpal. Zatím tedy na slovo věřiti tomu, co nám vypravuje, není nikterak naší povinností. [7]

Na str. 136 své knihy Reformace katolická píše Bílek: „O nepatrném zdaru reformace katolické v kraji boleslavském svědčí zpráva dra. Taeubnera; tato zpráva arcibiskupovi pražskému zaslaná a v pamětní knize farní vsi Svébořic (Schwabitz) zapsaná zní takto: „Ukončivše reformaci náboženství na panství Jablonském (Gabel), kde kommisař hrabě z Kolovrat obyvatele **mocí vojenskou, bitím a vězením** k víře katolické v měsíci únoru přivedl a knihy evangelické veřejně v městě Jabloném spáliti dal, odebrali jsme se dne 22. února 1628 na statek Mimoňský." Ale pamětní kniha Svébořická praví jen tolik: „Nachdem wir die Glaubensreformation auf der

Herrschaft Gabel vollendet, haben wir uns auf Niems gewendet.“ Podavši pak zprávy o Mimoni (Niems), končí slovy: „Die Reformation ist leicht und glückselig vollendet worden.“ Missionář P. Pavel Stephanides S. J., jenž se missie té súčastnil, podává o ní tuto zprávu: „Když císař Ferdinand II. vydal svůj patent o reformaci (31. července 1627), ustanoven jest od Jeho Milosti císařské za kommisara v kraji litoměřickém a boleslavském Zdeněk hr. Kolovrat, a jemu přidán Bohumír rytíř Hirsch, oba horliví katolíci. Po vůli císaře pána a Jeho Em. kardinála Harracha měli jíti dva missionářové z Tovaryšstva Ježíšova, i jsou poposláni P. Pavel Stephanides a P. Jan Spanberger. K svátku obrácení sv. Pavla učiněn začátek, a shledáno za dobré začíti v pohoří na hranicích k Míšni a k Lužici, na takových panstvích, kde lid posavad největší vzdor byl jevil. Žádné vojsko nebylo na pomoc přibráno („nulla vis militaris fuit adhibita“), nýbrž pp. komisarové, přišedše na místo, svolali obce, přečetli císařský rozkaz a představili ve jménu císaře a z nařízení arcibiskupa missionáře, kteří tu pravdám sv. náboženství vyučovati budou. Potom se oba pp. komisarové odebrali na panství jiné, aby obci nedělali zbytečných útrat na výživu své osoby, čeledi a koní, ohlašujíce, že by ihned přišli, jakmile by jich missionáři povolali. Taková šetrnost jim nemalé přízně všeho lidu získala.“ A to že jest násilí? [8] A jak se věc má s oním „bitím a vězením“, o nichž Bílek se zmiňuje? Současné svědectví duchovního kommisaře dra. Teubnera skvěle obvinění to vyvrací. Píšeť dr. Teubner arcibiskupu pražskému, kardinálu Harrachovi, o své missii v Grafenšteině: „Hrozně jsme tu od predikantů rozkřičeni, tak že lid před námi utíká. Nalhali o nás, že jsme kleštěmi otvírali ústa k sv. přijímání a cpali do nich sv. hostii, že prý holemi, železem, pouty, žalářem, smrtí a vyhrožováním k církvi katolické nutíme; což však **od lživých křivověrců vylháno jest**. Způsobem co nejlaskavějším jsme s každým jednali a v takové dobrotě o pravdě víry je usvědčili, a k ní přivedli, že nám, když jsme odcházeli, podobně jako v Jabloni a Mimoni ve vší poníženosti za takový způsob missie děkovali.“ [9]

O činnosti missionářů jesuitských ve druhé polovici XVII. století píše dr. A. Podlaha takto: „Činnosť těchto missionářů bývá posuzována často velmi nepříznivě: říká a píše se o nich, že s lidem zacházeli velmi nelaskavě, a že nekonali nic jiného, než že kázali, lid ke zpovědi velikonoční nutili, jemu knihy odnímali a pálili. Celkem prý zůstávala snaha jejich marnou, roztříšťujíc se prý o houževnatost lidu, s nížto lpěl na víře lutheranské a na vyznání bratří českých. Ale **z authentických zpráv**, které o činnosti jejich se zachovaly, jde na jevo, že vysoce důležitého úkolu svého dobře si byli vědomi, a že svědomitě jej plnili. Kněze missionáře čekala krušná práce. Přišed do vykázaného sobě rozlehlého kraje, musil, žádného pohodlí nepožívaje, po městech a vesnicích choditi, vyučovati, kázati a svátostmi přisluhovati. Lid na mnohých místech byl sice z počátku k nim nedůvěřiv, ba prchal před nimi do lesův a skrýší; vida však, jak vlídně kněz missionář sobě počíná, znenáhla se vracel a dychtivě naslouchal slovům jeho. Nedůvěru a nenávist proti missionářům a kněžstvu katolickému vůbec rozsévali a rozněcovali praedikanti, většinou emigranti čeští, kteří tajně do země přicházejíce a bludy svoje mezi lidem rozsévajíce, velikými byli škůdci vlasti své: nepřejíce sobě, by sjednocena konečně ve víře katolické nabyla bývalé síly a slávy, rozjitřovali staré rány dosud nezhojené. Tajná jejich činnost připravovala missionářům v mnohých krajinách veliké nesnáze. Úžasná byla nevědomost obecného lidu tehdejšího ve věcech náboženských, jenž chápal se tím ochotněji bludův od praedikantů rozsévaných a různých pověr. Poučování lidu tudíž missionáři vesměs pokládali za přední svůj úkol, i dosahovali v tom směru

značných úspěchův. Poučovali dospělé i dítky všude, kdekoli se k tomu udála příležitost: v kostele, v domech soukromých, ve školách, na návsi i v polích pod širým nebem. K lidu měli se vesměs laskavě, i získávali si z pravidla jeho lásky. Snažili se býti zanedbanému lidu vším, pečujíce o veškery jeho potřeby duševní a nezřídka i tělesné. Navštěvovali chudé, jež potěšovali nejen vlídným slovem, nýbrž i almužnou, vcházeli do vězení a žalářův a občerstvovali vězně netoliko duchovní potěchou, nýbrž nezřídka se postarali o polehčení nebo i o úplné prominutí jejich trestu. Nikdy neopomenuli podati stížnost proti pánům, jestliže tito nelidsky utiskovali svoje poddané, nebo jestliže nestarali se patřičně o duševní jejich potřeby. Missionáři, nečekajíce odměny časné a hotovi jsouce k jakýmkoliv obětem, cele se zasvěcovali vznešenému povolání svému: v tom pak spočíval jejich úspěch i zásluha.“ [10]

[1] A. Gindely, *Dějiny českého povstání*. Praha 1870–1880. IV. díl, str. 31.
[2] E. Denis, *Konec samostatnosti české*, Praha 1893.
[3] V. V. Tomek, *Děje království českého*, Praha 1885, 5. vyd. str. 299
[4] A. Rezek, *Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III. až do konce třicetileté války*, Praha 1890, str. 127.
[5] J. Svoboda, *Rozbor knihy: Reformace katolická*, Praha 1893, str. 22.
[6] A. Rezek, *Dějiny Čech a Moravy nové doby*, Kniha I., Praha 1892, str. 157–171.
[7] J. Hodr, *Hlídka* II. (XIV.) 1897, str. 850 a násl.
[8] J. Svoboda, *Vlast* VI., 1889–1890, str. 241–242.
[9] *Ibid.*, str. 261.
[10] A. Podlaha, Z dějin katolických missií v Čechách r. 1670–1700, *Sborník historického kroužku*, seš. 4, 1895, str. 104–105.

1. Vlastenectví a misijní působení

U nás jako odstrašující příklad nevlastenectví uváděn bývá jesuita Koniáš (pozn. nakl.: jsou užívány též přepisy Koňas či Koňás), jakožto ničitel osvětové práce národní věků minulých. Mimo jiné i Svatopluk Čech v básni Sen Koniášův, ve sbírce Nové písně z roku 1888, líčí, kterak Koniášovi těžké muky posmrtné snášeti jest za to, že hubil české knihy; z muk těch prý nebude vybaven dříve, dokud každé myšlenkové zrnko spálených knih nezplodí zlatý klas a dokud za knihy zničené vlasti steré náhrady se nedostane. Jiní nazývají Koniáše „potřeštěncem“, „nerozumným horlivcem“ a p. Že však se tím Koniášovi děje křivda, vysvitne bohdá z tohoto pojednání.

Antonín Koniáš narodil se v Praze dne 13. února roku 1691. Byl synem faktora jesuitské tiskárny, Vojtěcha Jiřího Koniáše. Matka Koniášova, Kateřina Alžběta zemřela morem roku 1714, otec jeho zemřel již o několik let dříve. Sestra Koniášova Marie Barbora byla jeptiškou v klášteře sv. Anny. [1] Studia konal s dobrým prospěchem, bedliv jsa zároveň života ctnostného. Dokončiv studia filosofická a povýšen byv roku 1707 na bakaláře a roku 1708 na mistra filosofie, vstoupil do Tovaryšstva Ježíšova. Byl poslán do Brna, kdež byl od roku 1573 český noviciát. Tam roku 1708 dne 15. října započal v sedmnáctém roce věku svého život řeholní. Dokončiv noviciát, vyučoval po čtyři léta latinskému jazyku, rok učil poetice a dvě léta rhetorice. Když pak dokonal i studia bohovědecká, oddal se zcela pracím posvátným.

Byv několik let kazatelem, stal se roku 1724, kdy dne 12. srpna slavnou professi učinil, missionářem, v kterémžto povolání strávil bez mála celých 37 let.

Ačkoliv byl téměř neustále nemocen, jsa stižen dvojnásobnou průtrží, častými křečovitými záchvaty a prudkými bolestmi hlavy, přece ovládal choré tělo své tak dokonale, že nezřídka za jediný den konal patero nadšených kázaní, brzo českých, brzo německých, a to o thematech nejrůznějších, a že ve zpovědnici častokráte sedm i osm hodin i za mrazu nejtužšího vytrval.

Vytrvalost tato, k níž pojily se všechny vlastnosti muže v pravdě apoštolského, učinila Koniáše nad jiné schopnějším k těžkému úřadu missionářskému. Kde všude jako missionář působil, není známo. Nejčastěji však prodléval v Královéhradecku, kraji různověrstvím velice prosáklém, v němž tudíž působení missionářské bylo nad míru stíženo. Již roku 1727 byl Koniáš v Králové Hradci, první velikou missii pro lid konal tam rolu 1735 na náměstí s třemi soudruhy. Roku 1737, dne 28. dubna, přišel se čtyřmi spolubratry do Berouna a ubytoval se v domě „u bílé růže“ na náměstí, kde hostil jej radní Václ. Aug. Horčický z Tepence, kdežto ostatní čtyři Jesuité v jiných domech byli pohostinsku. Městská rada vystavěla missionářům uprostřed náměstí lešení, s něhož missionáři kázali. Lid u velikém množství sešel se z blízka, i z dáli. Missie trvala do 5. května. Komunikantův napočtěno bylo 11 tisíc. Roku 1738 v červenci konal Koniáš v Chrudimi prohlídku knih. Roku 1744 pracoval v Opařanech u Bechyně („operarius residentiae Woparzensis“).

Roku 1745 konal missii v Kasejovicích, o níž zachovala se v pamětní knize tamější velice zajímavá zpráva, poněvadž z ní souditi lze, kterak jesuité missie své vůbec konali. „Léta Páně 1745“, vypravuje pamětní kniha, „v neděli na den sv. Krescencie (25. června) okolo 8. hodiny z rána začaly se duchovní kající kázaní od vel. pánů páterů Jezuitů z tovaryšstva P. J., totiž od dvojctih. p. P. Ant. Koniáše, P. Matouše Sekštetra, P. Frant. Xav. Glitše a P. Josefa Skrochovského

v městýse Kasejovicích následujícím způsobem. Dvojctih. a vysoce učený vel. p. Adam Kohout, farář na ten čas Kasejovický, před 8. hodinou po znamení zvonův daném v náležitém pořádku nesa krucifix se zpěváky vyšel z chrámu Páně před krchov, kdežto patres missionarii v poutnickém oděvu klečíce naň čekali. On výbornou exhortací neb chvalořečí ty apoštolské může přivítal, po kteréžto dokonané řeči dvojctihodný velebný P. Josef Skrochovský přijav od vel. p. faráře krucifix náležité a horlivé poděkování učinil a na to v počestném pořádku za prozpěvování zástupu processí vedena byla na lešení, po kteréžto (processí) vel. p. P. Ant. Koniáš kratičké napomenutí o užitku těch kajících kázaní a o dobrém chování při nich etc. učinil, mezi kterým sloužena tichá mše sv. byla, po ní hlavní kázaní od vel. p. P. M. Sekštetra držáno bylo, na to mše sv. zpívaná při figurální musice s požehnáním velebné svátosti Oltářní následovala, po které začali zpovídati až do 12 hodin; od první hodiny s poledne až do 2 hodin zase zpovídali, po vyslyšení zpovědi dáno bylo znamení zvonkem na kázaní, tu zase vedla se processí z chrámu Páně s krucifixem od jednoho pátera missionaria s pobožným prozpěvováním všeho lidu na lešení, tam držáno naučení spasitelné pro všeobecný lid, na to následovalo hlavní kázaní, po něm zpívané lauretanské litanie s požehnáním velebnou svátostí Oltářní, pak zase zpovídali do 7 hod. večer; a tak ta kající pobožnost pořád 8 dní trvala, kterou s chvalozpěvem Ambrožovským a s papežským požehnáním dokonali. Dne 6. Julii okolo půl desáté hodiny na noc bludem nakažené knihy od vel. p. P. Ant. Koniáše při společnosti mnohého lidu hanebně spáleny byly. Na to odsud dne 7. Julii do Sedlice odjeli.“ [2]

Roku 1746 byl Koniáš v Košumberce u Skutče, a vyučoval po okolních vesnicích lid katechismu („catecheta in pagis vicinis“). V letech 1747–1751 byl missionářem v Královéhradecku („missionarius de poenitentia in raissione bohemica, interim Reginae Hradecii“), od roku pak 1751 až do roku. 1753 byl představeným missie tamější („superior missionis, interim Reginae Hradecii“). Roku 1754 byl missionářem v okolí pražském, maje sídlo v professním domě u sv. Mikuláše na Malé Straně („ex missione de poenit. operarius per hiemem. interim Micro-Pragae in domo prof.“), a v letech 1755–1758 působil tamtéž jako náčelník missií („superior missionis, interim Micropragae“). Roku 1759 byl zase v Košumberce, odkudž i do blízké Moravy na missie vyjížděl („operarius in missione moravica, interim Kossumbergae“).

Jaké pohnutky vedly Koniáše v tolikaletou neúnavnou práci missionářskou? Nebyla to toliko **horlivost náboženská**, nýbrž i, jak ze spisů jasně vysvítá, **láska vlastenecká**. Jsa pevně přesvědčen, že spása duše jest největším ziskem každého člověka, toužebně jí přál především krajanům svým. S bolestí pohlížeje na neblahé roztržky ve víře mezi nimi, hleděl je sjednotiti ve víře katolické. Toť bylo cílem všech jeho prací a námah, v nichž strávil drahně let a jimž obětoval všecko, i své zdraví tělesné.

Vydávaje svůj spis Zlatá dennice, s důvěrou očekává Koniáš, že „poznají zavedení vlastencové naši božskou římsko-katolického náboženství pravdu, očitě spatří, že jednosvorné učení všeobecné římské církve nic proti Bohu, nic proti slovu Božímu věrným nepřednáší, ale že všelicí článkové její podstatný v neomylném Slovu Božím základ mají. Pročež že po bedlivém knihy jeho čtení odvrátí se od všelikého bludu, odřeknou se na věky všech kacířských knih, navrátí se k samospasitelné církvi Římské bloudící ovečky, vypudí se z vlasti naší škodlivé v náboženství rozepře, vzrůst vezme jednota víry Kristovy, přestanou pohoršlivá rouhání, rozhojní se dědictví

Kristovo, množiti se bude v naší vlasti katolická pravda, velice oslaven a zveleben bude v církvi své Kristus.“ [3] Vybízí pak krajany své slovy: „Sem tedy, rozmilí Čechové! Sem bludným učením, podvodným čtením, nakaženým rodem zavedení vlastencové! Sem v pravé víře vrtkavé, o samospasitelné Římsko-katolické církvi pochybující duše! Sem srdce! Sem mysl a rozum se vší snažností obraťte! Zůvi vás uctivě k bedlivému neb čtení neb slyšení knihy této slovy sv. Augustina: Probuďte se jedenkráte a rozpomeňte se na svoje spasení. Nejedná se zde o vašem zlatě neb stříbře, aniž na pozemském statku, ani na zdraví těla někomu z vás ublížiti míníme; o dosažení života věčného, o uvarování zahynutí věčného napomínáme duše vaše!“ [4]

Až k nadšenosti stupňuje se horoucnost Koniášova, když volá ke svým krajanům: „Redite ad unitatem! Ach přeběda! Conscinditur unitas Christi, blasphematur haereditas Christi! – naříká bolestně svatý Augustin v listě k Donatistům. A já naříkám s ním, když pod rouškou čistého slova Božího bludnému učení husitskému, kalvínskému, lutheránskému věříte a dle něho hlavní katolické víry články o mši svaté, o očistci, o poctě sv. obrazů a vzývání svatých, o přijímání pod jednou, o soukromé zpovědi, o dobrých skutcích atd. zavrhujete, jim pokoutně se rouháte, když bludné, kacířským učením propletené knihy skrýváte, zachováváte, zadržujete: conscinditur unitas Christi, blasphematur haereditas Christi! Rušíte a trháte jednotu Kristovu! Rouháte se dědictví Kristovu! Krev Kristovu v katolické církvi, kterouž dobyta jest, zlehčujete a potupujete. Redite ad unitatem! Navraťte se, pro lásku Spasitele našeho, pro spasení duše vaší žádám, navraťte se k jednotě pravé víry! Kdo jednotu víry ruší, kdo jednu víru v ústech i v srdci, vnitř i zevnitř nevyznává, k jednomu Bohu nedostane se na věky! „Stůjte na cestách, a vizte a tažte se na stezky staré, která by byla cesta dobrá, a choďte po ní, a naleznete občerstvení duším svým,“ tak napomíná vás Bůh skrze Jeremiáše (6, 16).“ [5]

„Držte se víry staré,“ vybízí Koniáš krajany své na jiném místě [6] a jinde opět praví: „že pak Bořivoj a potomci jeho, první křesťané v Čechách, ve všem s církvi svatou apoštolskou římskou se srovnávali, v očistec věřili, svaté ctili a vzývali, dokazuje se podstatně ze starých letopisů českých v knize léta 1730 v Králové Hradci vydané a Staročeská víra nazvané.“ [7] Knihu Staročeská víra sepsal Frant. Ant. Scharf, farář v Bohdanči u Pardubic. [8]

K zatvrzelým promlouvá takto: „Rozmilí vlastencové, pro lásku ukřižovaného Spasitele vás žádám, proč sobě sami příliš mnoho věříte, vědouce, že tolik císařů, králů a mocnářů, větším dílem všechna – vyjímajíc malý počet – království a krajiny, tolik v duchovním i světském stavu, moudrých osob, které ovšem nechtí zatraceni býti, s římskou katolickou církví ve všem se srovnávají? Proč z tak velikého, nesčíslného počtu aspoň jednoho moudrého duchovního za radu nežádáte? V obchodě a živnosti časné, abyste škodu netrpěli, sami sobě ne vždycky věříte, rádi s moudřejšími a zkušenějšími se radíte. Jde tu o věčnost; o věčné těla i duše vaší i potomků vašich spasení neb zatracení. Poněvadž v nynějším rozšíření a zvelebení církve Boží dostatečnou příležitost máte k vyzvědění a poznání pravdy a pravé víry, nevědomost vás před Bohem vymluviti nemůže.“

Takovou tedy hořel Koniáš touhou po spáse lidu, z něhož vyšel – nuže, kdo odepře mu svého uznání? Není zajisté nikoho, jenž by nepřisvědčil slovům, jež Koniáš položil v dedikaci své Zlaté dennice:

„Neb své vlasti dobře chtíti,
jest dokonalou ctnost míti,
rovnou cestou k nebi jíti.“

[1] Herainův doplňující text k Jansově Staré Praze: J. Herain, *Stará Praha*, 1902, str. 15.

[2] J. Hille, *Blahověst* XLII, 1892, str. 200.

[3] A. Koniáš, *Zlatá denice*, Praha 1728, dedikace.

[4] *Ibid.*, str. XLIII.

[5] *Ibid.*, str. XLVI.

[6] *Ibid.*, str. 318.

[7] A. Koniáš, *Choti beránkova*, Hradec Králové 1733, str. 35.

[8] J. Jungmann, *Historie literatury české*, Praha 1849, odd. V., č. 385; *Časopis českého musea* 1891, str. 107–108.

[9] A. Koniáš, *Klíč*, 2. vyd., Hradec Králové 1749, str. XV.

2. Rozeznávání závadných knih

Podnět k roztržkám náboženským zavdávaly v Čechách velice bludné knihy. Dokud byly v rukou lidu, nebylo naděje, že by katolické náboženství v srdcích jeho trvale se ujalo. Bylo za času Koniášova mezi lidem veliké množství bludných knih. „Žádná zajisté pochybnost není," praví Koniáš, „že v království našem mezi vlastenci našimi až posavad veliká hojnost takového škodlivého koukole, takového jedu, bludných a kacířských knih se vynachází. Málo který kraj, málo které panství a osadu, málo které město naleznete, ve kterém by aspoň pokoutně, aspoň nevědomě takové plemeno ještěrčí se neplazilo. Divíte se mé smělosti? Pravdu jsem pověděl, kterou jsem častou a jistou vlastní zkušeností očitě poznal." [1]

Odkud se takové množství knih vzalo, vysvětluje Koniáš takto: „Čím větší rozepře, co se týče víry, mezi vlastenci našimi povstávaly, tím víceji knih ze všech stran bludných se vydávalo. Tlačily se knihy v Praze na mnohých místech; byla tiskárna hlavní v Kutné Hoře, v Příbrami, v Mladé Boleslavi, v Litomyšli, v Hradci. Husitové, Pikhardští, Táborští, Jamníci, Pivničníci, Adamitové, Kališníci jedni proti druhým knihy vydávali. Vloudilo se časem do Čech i lutherianské i kalvínské i cvingliánské kacířstvo; ti všichni vespolek jak pérem, tak tiskem se fechtovali, jeden druhého víru zlehčoval a porážel: v tom jediném se snášeli, že zlořečené bludy proti samospasitelné víře katolické roztrušovali. Jejich knih užívali, s nimi se obírali předkové naši; kde jsou ty knihy, kam se poděly? Předkové umřeli, ale knihy neumřely; dejme tomu, že my jsme katolíci, že i rodičové naši katolickou víru vyznávali, však ale jistá věc jest, že mnozí od takových předků pocházíme, kteří takové bludné knihy do hrobu nevzali, nýbrž nám je zanechali, my je až podnes schováváme, s nimi se těšíme, je kryjeme, je čítáme, mnoho si na nich zakládáme a s nevyhnutelnou škodou a záhubou věčnou jeden druhého jimi kazíme. Ó, zlořečené knihy, které tak ukrutného a hrozného skrze dvě stě let a více v Čechách krveprolití příčinou byly." [2]

Jinde omlouvá Koniáš předky, řka: „Že bludné knihy v naší vlasti po starších zanechané až podnes se vynacházejí, víc slitování nežli podivení hodná věc jest. Nebo věděti sluší, že předkové naši dílem velikým za svého času **nedostatkem duchovenstva**, dílem pro **podvodnou ošemetnost kacířských authorů**, ne tak snadno knihy a čtení bludná rozeznati mohli. O jejichžto zlosti, podvodu a přísné zápovědi kdyby byli dostatečnou zprávu dostali, žádná pochybnost není, že by se jich byli ochotně zhostili." [3]

Námitku, že knih vážiti si dlužno jako drahého odkazu po předcích, uvážil Koniáš bedlivě, a správně i vtipně ji vyvrátil v jedné z rozmluv mezi čtenářem a farářem ve Zlaté dennici. Praví ť tam čtenář: „Ať, pravdu přiznám, dvojí cti hodný pane faráři, mám nový i starý zákon jednoty bratrské, nachází se u mne Postilla Havla Žalanského, Jiřího Dykasta, užívám i kancionálu Tobiáše Závorky, Tomáše Soběslavského, modliteb Jana Štelcara, Sixta Palmy, Jana Hobermanna atd., ale to vše zůstalo po mých starších. Postilly jsou poslední odkaz otce mého, písně a modlitby a ostatní čtení dědím po své bábě a matce; nevím, jakého bych se zavedení obávati měl. Moji rodičové a starší nebyli žádní pohané, znali Pána Boha, znali slovo Boží, byli dobří křesťané; když umírali, za nejdražší poklad knihy své mně odkázali, přikazujíce, abych je do smrti od sebe nedával. Kterak já tak laskavé a upřímné poučení a odkázání zrušiti mám? Proč bych já toho neužíval, čehož oni užívali? Já své starší odsuzovati nesmím."

Farář odpovídá: „Vidím, že bezpečnost svého spasení na písku stavíte. Poznáte brzo, zdaž

muži moudrému neb bláznivému podobni jste. Což kdyby vaši starší věrtel tvrdých tolarů vám odkázali, což kdyby polovička z nich měla minci falešnou, neplatnou, tak že by je žádný ani za haléř přijímati nechtěl, také-li moudře učiníte, pokudž na falešné, však od rodičův odkázané peníze stavěti, hodovati, dlužiti se budete?“

Čtenář praví: „Tohoť já neučiním, neb vím, že falešným tolarem ani šenkýře, ani dělníky, ani kupce neupokojím, ani dluhy nevyplatím.“

Na to farář: „Když k platu přijde, proč byste nemohl z tašky výmluvu vytáhnouti a říci: „Tyto peníze jsou od mých starších, od dobré paměti mého dědečka atd., byli oni dobří hospodářové, věděli, co dobrý, co zlý peníz jest; od nich zanechané a mně odkázané peníze nemohou nežli dobré býti.“ Mám za to, že vaše výmluva neobstojí. Řekneť každý přijímač: „Nechť jsou od kohokoliv, jsou falešné, já je nepřijmu; každého při své cti zanechávám, však tuto minci za dobrou uznati ani přijímati nemohu.“ Takhle rodičové vaši, ač dobří hospodářové byli, mohli nevědomě vám odkázati falešný peníz. Podobně i starší a předkové vaši, ačkoliv byli dobří křesťané, mohli, aspoň nevědomě, vám zanechati bludné a zmíchané knihy… Mohl někdo starším vašim podstrčiti falešný peníz, mohl i jim někdo poskytnouti bludnou a zmíchanou knihu.“

Čtenář ještě namítá: „Nám se zdá, že bychom proti čtvrtému přikázaní zhřešili, kdybychom knihy od milých rodičův nám zanechané potupně spálili. Naopak máme za to, že ctíme rodiče své, když i jen některé listy knih a čtení jejich počestně zachováváme.“

Odpověď farářova: „Rodičové vaši, kdyby se nyní na svět navrátiti mohli, nohama by šlapali a na kusy trhali i pálili vám odkázané knihy, neboť v onom životě teprv, však příliš pozdě, faleš a podvod jejich patrněji poznávají.“ [4]

Předkové, praví Koniáš, mohli se vymluviti nedostatkem kněžstva katolického, „poněvadž však za našich časů, buď Bohu čest a chvála, duchovními správci vlast naše hojněji zaopatřena jest, kteří lid sobě svěřený horlivě napomínati nepřestávají, škodu věčnou, mnohých duší nenahraditelnou zkázu, přísnou zápověď bludných knih předstírají, kdokoliv pro ohled svých starších a přátel bludné knihy až posavad zadržuje, skutkem dokazuje, že více tělesným svazkem sobě spojené starší, než Krista Ježíše, jemuž věčnou láskou přivtělen býti má, miluje. Nebo poněvadž Kristus jest „hlava církve“ (Efes. 5, 23), kdokoli v zadržování zapověděných knih církvi se protiví, Krista se spouští a nepořádnou láskou ku předkům svým zaslepený předky své Kristu představuje, pročež i dědictví Kristova sebe bídně zbavuje podle patrných slov věčné Pravdy: „Kdo miluje otce nebo matku více nežli mne, neníť mne hoden.“ “ [3]

Proti knihám špatným, které byly pramenem tolikerého zla, vystupovala církev odedávna rozhodně a přísně, zapovídajíc jich vydávání, čtení a rozšiřování. Koniáš dokazuje ve Zlaté dennici (str. 418–416), že kacířské knihy jsou zapovězeny: 1. právem božským a přirozeným, 2. právem božským od Krista (Mat. 7, 15; 24, 23) a svatého apoštola (Žid. 13, 9) v Písmě sv. ustanoveným, 3. právem a mocí duchovní vrchnosti, 4. po příkladu sv. Otců, 5. z nařízení sněmů církevních (pozn. nakl.: 6. mocí světské vrchnosti, neboť roku 1725 nařídil císař zvláštním patentem, aby byly všechny ony knihy sbírány a páleny), a připomíná, že do klatby církevní ipso facto upadá, kdo kacířské knihy o víře jednající vědomě a svévolně proti zákazu církevnímu čte, tiskne a rozšiřuje. (pozn. nakl.: Dnes jsou kacířské knihy zapovězeny především přirozeným zákonem a uvedené církevní tresty jsou zrušeny.)

„V užívání a v rozeznávání knih," praví, „měl by jedenkaždý věrný křesťan před očima míti přísnou všeobecné církve zápověď, kterážto jménem a mocí Kristovou všem věrným všeliké kacířské knihy pod těžkým hříchem, ano i pod hroznou klatbou zapovídá, a zápověď tu každoročně na den Zeleného čtvrtka opakuje a potvrzuje." [3]

Bylo tudíž nutno, stanoviti, které české knihy jsou po stránce věroučné nebo mravoučné závadny. To bylo všem dosti obtížno. Neboť dle slov Koniášových „bludné knihy ne každý hned rozsouditi a rozeznati může, leč kdo má výbornou povědomost všech kacířských autorův, kterýchž na mnoho set při konci sněmu tridentského se počítá, leč kdo v duchovních právech, ve všelikých víry křesťanské tajemstvích, ve starých svatých otců čteních dlouhou a pracně nabytou zkušenost má; nad to všecko takové množství, taková rozličnost bludných knih ve vlasti naší onde i onde se povaluje, v nichžto všeliká v nesčíslném počtu kacířstva se roztrušují, s mnohonásobnými, úlisnými, podvodnými důvody se předkládají, že i velmi učený a v těch věcech zběhlý člověk ne hned každou a celou knihu bez všeliké práce rozeznati a schváliti může." [5]

Odtud povstávala **nemalá různost úsudku** o některých knihách, která censorům byla vytýkána a kterouž vykládá Koniáš, odpovídaje na otázku: „Kterak se to děje, že mnohdykráte jeden duchovní pastýř některou knihu nám k užívání zanechává, druhý pak tu a ne jinou knihu tupí, zapovídá, a ne bez podivení našeho nás ujišťuje, kterak bez ublížení duše ji zachovati nemůžeme. Z toho patrně následuje, že my sprostní lidé nevíme, komu věřiti máme" – způsobem následujícím: „Porozuměti sluší, že jiná věc jest knihu zanechati, jiná věc knihu tupiti a mezi přísně zapověděné přičisti. Takové pak množství v krajinách těchto rozličných náboženských knih obratně a potutelně zmíchaných se nachází, že není skoro ani možno, aby jedenkaždý duchovní pastýř každou knihu v prvním pohledění ihned zlou od dobré, zapověděnou od dovolené rozeznal. Nad to mnozí duchovní správcové tak posluhováním svátostí, vyučováním a jinou dle povinnosti své prací zaměstnáni jsou, že nemohou ihned, jak knihu do ruky dostanou, celou důkladně přehlédnouti. Odkudž často se přihází, když otec duchovní u své ovečky knihu nějakou spatří a v jednom i druhém nebo třetím zběžném prohlížení nic zcestného v ní nenachází, pokudž jistou autora té knihy povědomost nemá, aneb, jakž velmi často se stává: jestliže předních i zadních listů kniha zbavena jest, takovou knihu podezřelou nepoznávaje, svému osadnímu ji zatím ponechává. Později najde tu knihu u téhož křesťana jiný duchovní člověk, kterýž o ní, jakož i o autoru jejím výbornou povědomost má, an již takovou knihu jiným časem celou bedlivě přečetl, ví tedy, kde, ve kterém místě bludná a podvodná jest, protož z lásky křesťanské nebo spolu i z povinnosti pastýřské jedem nakvašený pokrm věrné duši odjímá." [6]

Aby snáze nalezl v knihách místa závadná, užíval nepochybně sám hojně prostředku, o němž takto se zmiňuje: „Mnozí horliví kacířstva nepřátelé, vyříkajíce nábožně kleče modlitbu Páně a pozdravení andělské, po pobožném vzývání Rodičky Boží a sv. Antonína Paduánského, křížem svatým se žehnají, říkajíce tato přemocná slova: Ecce crucem Domini, fugite partes adversae! Vicit leo de tribu Juda, radix David, Alleluja! Na to vstanouce matem knihu, o které pochybnost mají, otvírají a s velikým potěšením častokráte bez dlouhého hledání i v prvním pohležení bludy kacířské nacházejí." [7]

Již v pátém roce své činnosti missionářské vydal Koniáš roku 1729 seznam knih zapovězených pod názvem: **„Clavis haeresim claudens et aperiens. Klíč kacířské bludy k rozeznání**

otvírající, k vykořenění zamykající, aneb registřík některých bludných, pohoršlivých, podezřelých neb zapověděných knih, s předcházejícími a účinlivými prostředky, s kterými pohoršlivě a škodlivé knihy vyzkoumati a vykořeniti se mohou, na světlo vydaný. S dovolením duchovni vrchnosti. Vytištěný v Hradci Králové, u Václava Jana Tybély, Léta 1729.“ (12°, XCIV a 200 str.). Klíč tento obsahuje důkladné poučení všeobecné a „Registřík zapověděných neb nebezpečných a podezřelých knih podle alfabetní litery“. Knihy pod jednou literou uvedené rozděleny jsou dle formátu v oddíly s nadpisy: „české knihy in quarto (4°), to jest na čtvrtarchovním listě; české knihy in octavo (8°), to jest ve velikosti osmého dílu jednoho archu; české knihy in decimo sexto (16°) neb decimo octavo (18°) neb menší.“ Jednotlivé oddíly tištěny jsou tak, že po každém nechávány veliké mezery k pozdějším doplňkům rukopisným: nepovažovalť Koniáš dílo své za úplné. Že pomýšlel na vydání nové, patrno je také z toho, že na str. 200 (na konci) dí: „Kde a kterak Historie česká Martina Kuthena polepšiti se může, jiným časem následovati bude.“ A skutečně po dvacíti letech (1749) vydal Klíč podruhé s týmž titulem (toliko tiskař jest: Jan Kliment Tybéla), avšak daleko obšírnější (XCVI a 420 str.) a místy opravený.

Práci svou odůvodňuje slovy: „Poněvadž veliké množství bludných a zapověděných knih v naší vlasti se vynachází, jak v české, německé, tak i v latinské a francouzské řeči, ku snadnějšímu rozeznání knih nejlépe jest před rukama míti registřík zapověděných knih z poručení Innocentia XI., římského biskupa, vydaný, při konci sv. sněmu tridentského postavený, kterýžto registřík se dvěma přídavky mnohých znova zapověděných knih až do konce měsíce března léta 1716 zvlášť v latinském jazyku přetlačený jest v Praze v arcibiskupské tiskárně léta 1727. Že pak mnozí čeští i němečtí bludní kacířští autorové v dotčeném registříku se nenacházejí, k další známosti zapověděných knih sloužiti bude registřík následující.“ [8] Dále pak praví: „Že v rozličných širokého světa krajinách veliké množství podvodných, bludných a velice škodlivé učení vydávajících authorů vzniklo a napotom vzniknouti a povstati může, kteří ne tak snadno a rychle římskému dvoru všichni ke známosti přijíti mohou, Kliment toho jména VIII., římský biskup, za velice k zachování pravé samospasitelné víry katolické potřebný prostředek uznal, aby všichni mimo vlašské země biskupové registřik takových knih zpraviti a vyhlásiti, neb vůbec vydati se snažili, které v jejich královstvích a krajinách buď kacířstvem porušené, buď dobrým mravům odporné se roztrušují, byť vlastním té krajiny neb cizozemským jazykem neb řečí vydané byly (Ita instructio Clementis VIII. auctoritate regulis indicis adjecta § 3). Z té příčiny **tuto spasitelnou a obecnému dobru velmi prospěšnou práci** před sebe jsme vzali, abychom v následujícím registříku bludné knihy a authory jejich dle nejvyšší možnosti poznamenali, kteří v našich nebo blízkých krajinách nebo velmi pohoršlivé nebo velice škodlivé učení vydávali, neb až posavad vydávají; nebo byť dáleji od nás na světlo vydány byly, však nicméně v naší vlasti pohoršlivě se roztrušují.“

V Klíči (str. LXXXIV a násl.) podává Koniáš „některá pravidla ku snadnějšímu rozeznání knih“, jež zasluhují zvláštního povšimnutí. Jsouť následující:

1. „České knihy vydané od léta 1414 až do léta 1620, o náboženství jednající, větším dílem nebezpečné a podezřelé jsou. Protož, pokudž se dostatečně a patrně poznati nemůže, zdaž author i překladač jejich byl římský katolík, k bedlivému rozvážení vzíti se mají.“ – V indexu boh. libror. prohibitorum, deset let (roku 1770) po smrti Koniášově vydaném, kde toto pravidlo přeloženo do

latiny, omylem překladatelovým stojí: „libri… ab a… 1414… typis in Bohemia editi“, čemuž Dobrovský se posmívá, poněvadž první česká kniha vyšla tiskem teprve roku 1468, a sám Hanuš chybu tu Koniášovi přičítá. Koniáš však se nedopustil té chyby, neboť praví: „knihy české vydané (ne tiskem!) od léta 1414“, t. j. i rukopisné, nejen tištěné. Dr. Jar. Vlček [9] nechce přece na věci té Koniáše viny zbaviti, an tvrdí: „Že tím náčelník literární protireformace české mínil tisky a ne rukopisy, přibájiv si počátek knihtisku v Čechách již na počátek věku patnáctého, svědčí pramen odsudku Koniášova, zápověď pražské synody, která rovněž zamítá knihy od roku 1414, kdy kacíři ve vlasti naší zuřiti počali, až do roku 1635 tiskem v Čechách vyšlé!“ Ale tento důvod Vlčkův spočívá na omylu. Neuvážilť p. autor, že pražská synoda konána byla roku 1605, a že tudíž výroku, v němž obsažena jsou slova „až do r. 1635“, učiniti nemohla. A ona ho také neučinila. Pan Vlček následoval tu slepě mylného tvrzení Hanušova, jenž v Časopise českého musea 1868 na str. 90 praví: „Tu hrubě poklesla synoda pražská a po ní Koniáš, neznajíce ani, kdy knihtiskařství bylo vynalezeno.“ Ale Hanuš tu poklesl sám, dopustiv se nedopatření; mělť před sebou „Index bohemicorum librorum proh.“ z roku 1770, v němž na listech D4 až D6 jest otištěn výňatek z řečené synody o zapověděných knihách, kdež o knihách od roku 1414 tiskem vydaných není ani zmínky, a na listech *1 až *8 řečený latinský překlad pravidel Koniášových, do něhož vinou překladatelovou ono osudné slovo „typis“ se vloudilo. Hanuš smísil obě tyto části v jedno, domnívaje se, že to vše jest snesení synodální, při čemž nic mu nevadí rok 1635, ač na předešlé stránce 89 dobře udává rok 1605, kdy slavena byla synoda! A p. Vlček přejal tento omyl do svého díla!

2. „Když nějaká kniha bez titule a bez poznamenání authora se vynajde, vyzkoumati se může někdy její author z předmluvy, z prostředku neb i z konce knihy. Item z týchž míst vyzkoumati se může, kdy, v kterém čase a kde vydána jest, o čem jedná, z kterýchžto okoličností po pobožném vzývání Ducha sv. snadno, jaká jest, se pozná.“

3. „Byť některé knihy author římsko-katolický byl, vyzkoumati sluší, zdaž i ten, který ji do češtiny přeložil, katolíkem byl, což se často z předmluvy vyšetřiti může. Neb se někdy vynachází kniha authora katolického, kterou však kacíř do jiné řeči překládaje, mnohými bludy porušil, nebo potutelným přeložením podezřelou učinil.“

4. „Kniha česká starého v nakaženém věku vydání, která ne evangelium neb epištolu nedělní neb sváteční, ale samé písmo verš po verši vykládá, když ku příkladu přednáší výklad na Daniele, na Tobiáše neb jiného proroka, na žalm, na Jesus Sirach, na modlitbu Páně, na desatero atd., kromě výkladu bible české v Praze 1677, 1712, 1715 vydaného, jest obyčejně kacířstvem nakažená, a mezi zapověděné počítati se může.“

5. „Postilly pak, výklady, summy, naučení na nedělní epištoly neb na evangelia poznati se mohou, jaké jsou, pokudž bedlivě se přehlídne výklad na neděli mezi ochtábem Narození Páně, na neděli Květnou, neb Smrtelnou, to jest 5. postní, na neděli 2. a 5. po Velikonoci, na neděli 2., 10. a 11. po sv. Duchu. Ve svátečních pak především vyšetřiti se má: zdaliž po Navštívení P. Marie neklade se svátek Jana Husa. Item přeběhnouti se může řeč na Zelený čtvrtek, na Boží Tělo, na den sv. Štěpána, sv. Víta, sv. Petra a Pavla, sv. Michala etc.“

6. „Písně, aby se poznaly, jsou-li kacířstvem promíchané, ať se v nich titulové prohlídnou. Jsou-li takoví: o křtu, o klíčích, o zavedení církve, o večeři Páně, o těle a krvi, o pokušení církve od antikrista etc., znamení jest, že kacířské jsou, zvlášt v nakaženém věku vydané.“

7. „Písně in 8° hrubou literou, starého vydání, obyčejně se nacházejí bez prvních a posledních listů. Jsou pak odpadlce Klimenta Bosáka, ovšem zapověděné, ač mnoho dobrých i nám obecních písní obsahují, nebo s bludy kacířskými onde i onde jsou promíchané. Ať se vyhledají písně při službách Božích neb o Večeři Páně, neb o Těle a Krvi, neb Sanctus de B. Virgine: troffus, kdežto se najde onen bludný verš: „Kdožby nebral z obojího“ etc. Item písně o pokání, o svatých, o slovu Božím.“

8. „Písně maličké in 16° starého vydání, pokudž po stranách počet římský mají, bývají kacířstvem promíchané, jakž se poznati může z písní o Těle a Krvi: „Pán Ježíš lidu věrnému“, o pokání: „V tento čas nebezpečný“, o přímluvách svatých: „Kriste, nejmilejší králi,“ item mezi obecnými: „O lidské pokolení“, item: „Král i věčný nás požehnej.“ “

9. „V jiných pobožných neb o náboženství jednajících knihách ať se prohlídnou titulové: o Bohu, o přikázáních Božích, o ospravedlnění, o církvi, o svátostech, o pokání, o těle a krvi Páně, o svatých, o služebnících církevních, a blud kacířský snáze se dopadne.“

10. „V modlitebních knížkách bývají porušené neb podezřelé modlitby: při službách Božích, před přijímáním a po přijímání těla a krve, proti pokušením a protivenstvím, za služebníky církevní, za ochranu neb zachování neb rozhojnění slova Božího, za přispoření víry, item modlitby o pokání etc.“ [10]

Hlavní zřetel Koniášův obrácen byl tedy ke knihám, kteréž **o věcech náboženských** pojednávaly. Na otázku: „Což, kdyby kniha nějaká hospodářská, historická, lékařská neb jakákoliv jiná, která o náboženství nejedná, někde bludem kacířským zapáchala,“ odpovídá: „Není taková kniha pod tak těžkou klatbou zapověděna: povinen jest však jedenkaždý, kde co bludného nalezne, ihned vymazati, neb dovolení od biskupa svého k užívání jí sobě vyjednati, neb duchovnímu správci k přehlídnutí ji donésti, nepolepšenou ale žádný ať nezachovává, pamatuje na ono krásné naučení svatého Jarolíma ad Nepotian.: Libenter carebo poculo, in quo suspicio veneni est, rád se zbavím koflíka, o kterém dosti chatrné podeření mám, že by poněkud jedem nakažen byl.“ [11]

Církev katolickou proti křivému obvinění, **jakoby obecnému lidu písma svatého nepřála a jemu čtení bible zapovídala**, hájí Koniáš takto: „Církev v zápovědi té právě apoštolskou býti se prokazuje, následujíc úmysl knížete apoštolského sv. Petra, který k témuž cíli směřoval, když v epištole své druhé v kap. 3. v. 16. o všech epištolách sv. Pavla, a nížeji i o všech knihách písma svatého takto doložil: „Jako i ve všech epištolách, mluvě Pavel v nich o těch věcech: v nichž některé věci jsou nesnadné k srozumění, kteréž neučení a neustaviční převracují, jako i jiná písma k svému vlastnímu zahynutí.“ Co k záhubě duší uvádí, právem Božským, přirozeným i apoštolským i církevním slušně se zapovídá. Dobrá jest zbraň, a ve mnohých případech potřebná; však dětem a prchlivým beze vší křivdy se ujímá. Dobré jest Písmo svaté, bible, zákon, ano i celé obci křesťanské k spasení potřebné: však dítkám církve svaté, to jest neučeným lidem, anobrž i učeným, kvapně, na způsob prchlivých, Písmo ke škodě vykládajícím, spasitelně se někdy odnímá.“ [12]

V Choti beránkově (str. 463–492) srovnává podrobně text písma sv. podle obecného latinského přeložení s textem „podle přeložení odborníkův římské církve léta 1596 nejdrobnějším písmem, i prostředním 1722 bez výkladu vydaného, jakož i větším písmem v šesti dílech s obšírnými výklady vytištěného,“ a ukazuje hrubá pochybení v nesprávných těchto překladech.

Žeť nadmíru škodlivo čísti písmo sv. bez řádného výkladu, dovozuje Koniáš žertovně: „Ať každý, nač přijde, jak knihu otevře, beze všeho rozdílu na jakékoliv slovo trefí, ihned se ho chopí, s všeobecnou církví a s duchovními správci náležitě představenými se neporadí, ano, ať je vždy podle samé litery kvapně vykládá, co z toho pojde? Půjde pocestný v zimě po kluzké cestě s holí přes příkrý kopec podle hluboké propasti, a rozpomene se, že stojí v písmě psáno: „Nic nebeřte na cestu, ani hůlky“ (Luk. 9, 3). Zahodí tedy v největší potřebě hůl, potom se skály spadne a hlavu srazí. Pošle hospodář čeledína s mošnou a s penězi, aby na trhu nakoupil potravy; čeledín na cestě se rozpomene, že někdy v bibli četl: „nenostež na cestě pytlíka, ani mošny, ani chleba, ani peněz“ (na témž místě). Řekne tedy: „víc sluší poslouchali Boha než lidí“ (Skut. ap. 4, 19.), a zahodí mošnu i s penězi, pak se prázdný domů navrátí, a za svůj výklad dobrý výprask dostane.“ [13]

„Mnozí šanují knihy zapověděné,“ praví Koniáš, „**protože mnoho dobrého i spasitelného v nich se nalézá**; zeptati by se někdo mohl takových písmáků: také-li stkvostný pokrm chutně připravený, pokudž jediná ještěrka z něho vyhlíží, požívati budou? Také-li dobytek svůj na louce krásným kvítím oplývající, mezi kterým však jedovaté koření roste, pásti dovolí? Tělo své, stádo své výborným, však s jedem smíchaným pokrmem pásti nechtí; proč tedy duši své nesmrtelné a mnohému stádu potomků svých, krví Syna Božího vykoupenému, pokrm duchovní, jakkoliv chutný, však jedem kacířským nakažený poskytnouti míní? Ať tedy následují rady sv. Jarolíma, takto ep. 10. ad Furiam píšícího: „Takových toliko autorů knihy čítej, o nichž vůbec povědomo jest, že víry dobré byli; nemáš toho potřebu, abys zlato v blátě pohledával.“ Ať pamatují na onu výstrahu sv. Řehoře 1. 1. Moral. c. 3.: „Nec enim Deo accepta sunt, quae ante ejus oculos malorum admixtione maculantur“ – „nic Bohu milého není, co jedenkrát před očima Božskýma bludným učením nakaženo a poskvrněno jest“. [14]

Ještě lépe objasňuje Koniáš celou tuto věc ve Zlaté dennici, kde farář v rozhovoru se čtenářem tlumočí jeho názory. Tento rozhovor jest velmi zajímavý, tak že neváháme položiti zde z něho aspoň některé úryvky:

Čtenář: „Co okem rozumu patrně dobrým býti uznávám, kterak mohu míti v podezření? Postilla Žalanského a Spangenbergera svaté čtení krásnými výklady vysvětluje. Summarie Jana Straněnského, Achillesa Berounského, Tomáše Soběslavského výtah svatého evangelium i epištoly se spasitelným naučením představuje. Výklad na Jesusa Siracha Jana Straněnského k všelikým ctnostem vzbuzuje a od všelikých neřestí čtenáře odluzuje. Jakub Petrozelinus, Blažej Borovský svou řeč důkladně písmem svatým potvrzuje, Jiřík Jakobeus Dačický všemu dobrému v svém Rozmlouvání vyučuje. Martin Philadelphus, Jan Mathesius vtipným podobenstvím a svědectvím svatých otců své věci jadrně vyvádí. To vše má býti zlé? To vše od ďábla pochází? Tomu nevěřím. Tak krásného čtení se zbaviti, je spáliti mám? Toho učiniti nemohu.“

Farář: „Znamenám, že vy, příteli, kvapně knihu každou dle prvního pohležení soudíte, a jak v ní jeden neb druhý list dle vašeho zdání pobožný seznáte, ihned knihu tu pérem Ducha sv. sepsanou býti věříte. V tom nejináč se mámíte, jako kdyby někdo, jak zahlédne skořepinu mořskou, ihned, že perlovou matku v ní nalezl, se těšil a honosil. „Knihy,“ dí učený Theofil Raynaud, „jsou tak říkaje rozumné skořepiny mořské; některé z nich jasností nebeskou zastíněné, drahé perly rodí, jiné pak místo perly škodlivým hnisem a hnojem, ač zevnitř od perlových matek se nerozeznávají, jsou naplněné. První vyobrazují knihy dobré, nebeským dotknutím počaté,

čistým a vzácným zbožím naplněné: druhé pak skořepiny slušně přirovnávají se zlým knihám, z nichž samý lživého vyučování hnis a hnůj velice škodný nakažlivý se provaluje. Pročež takových knih slušně hroziti se máme. Pročež jak vy nějakou knihu, zvlášť větší, krásně svázanou, puklami mosaznými a záponami zaopatřenou spatříte, ať toliko na její titul neb na evangelium neb epištolu neb díl písma sv. představený polovičním okem vzezříte, ihned zdá se vám, že jste drahou perlovou matku z osvícení Ducha svatého k světlu uvedenou nalezli, upokojení žádného nemáte, dokadž jí sobě nezjednáte… zatím, kdybyste skořepinu rozrazili, kdybyste zápony v knize otevřeli, a ne zběžně, nýbrž bedlivě veskrz a veskrz tu perlovou knihu prohlédli, nalezli byste se zahanbením vlastním, že jste místo drahé perly samý talov a neřád bludného a zlořečeného kacířstva koupili. Co se týče Martina Philadelpha, Havla Žalanského, Jana Spangenbergera, Jana Mathesia, ty jste právě polouzavřeným okem přehlížeti musili, neb by se tomu koza zasmála, kdyby kdo jakékoliv spisy a knihy jejich o náboženství za dobré a spravedlivé, uznal. Nahlédněte do Summarie Achillesovy na výklad epištolní v neděli Smrtelnou, do všech tří na Zelený čtvrtek, a perly s hnojem kacířským smíchané spatříte. Vyhledejte ve výkladu Jana Straněnského na Jesusa Siracha kapitolu 34., 37., 38., v kázáních Jakuba Petrozelína list 37., 38., 291., 505., v řečích epištolních a nedělních Blažeje Borovského díl druhý, list 187., v Diurnálu Dačického list 9., 10., 11. – slibuji: takové perly, jakéž na koňském a dobytčím trhu se smetají, naleznete.“ [15]

Dále uvádí výrok sv. Řehoře: „Ta jest všech kacířů vlastnost, že dobré učení s bludným a zlým promichují, aby tak snáze smysl čtenáře neb posluchače omámili, jako kdo koho koflíkem jedu otráviti míní, svršek koflíka medem oslazuje“, a dodává: „Kacíři, chtíce ubohé duše jedem převráceného učení nakaziti a otráviti… úlisnými slovy k čtení té neb oné knihy zváti budou lačného čtenáře, v knize své nejsladší jméno Ježíš i Maria nastokrát vytlačí, evangelium, písmo sv. ustavičně v paměť uváděti, spasitelná naučení předstírati neopomenou, zatím buď v prostředku, buď při konci žluč, utrých a jed kacířských bludů tak fortelně podstrčí, že ne tak snadno, zvlášť sprostý člověk med od jedu, dobré čtení od zlého rozezná… Mnohá kacířská kniha, ach, jak krásná jest! Výslovnost písma sv., texty, rozličná i dobrá naučení, libí zpěvové, horlivé modlitby k Bohu Otci, ke Kristu Ježíši, rozjímání o umučení Páně, připamatování nebeské radosti a slávy věčné – toť jsou krásní kvítkové pobožnosti; ale medle lístek obraťte, latet anguis in herba, v kancionálu Jakuba Kunvaldského list 19., 20., 119., 120. přehlídnete, a hadí i ještěrčí plemeno kacířstva dopadnete. V kancionálu Klimenta Bosáka slovutnomilostné písně se nalézají: Narodil se Kristus Pán, Den Božího narození, Poslán jest archanděl atd. Toť jsou krásní kvítkové vroucnosti křesťanské; obraťte lístek, vyšťárejte hlouběji písně o pokání, o církvi, o těle a krvi Páně, písně obecné: fugite hinc, latet anguis in herba!“ [16]

Čtenář namítá: „Proč ale medle máme koukol i pšenici ke hranici odsouditi; v knize mé, je-li co **zcestného proti víře, to ho já čísti nebudu**, co dobrého jest, proč bych já toho užívati nemohl?“

Farář odpovídá: „Byť byste vy se nenakazil (což písemně vám od žádného dáno býti nemůže), nevíte však, komu někdy kniha ta do ruky se dostati může; my umíráme, knihy neumírají, chcete za všecky před trůnem Božím odpovídati, ku kterým někdy zmíchaná kniha po vaší smrti se dostane, pokudž oni z užívání jich nakaženi od víry pravé, od cesty spasení odstoupí a na věky zatraceni budou?“ [17]

[1] A. Koniáš, *Zlatá dennice*, Praha 1728, str. 307.;
[2] *Ibid.*, str. 310 –311.
[3] A. Koniáš, *Klíč*, 2. vyd., Hradec Králové 1749, § I., n. 1.
[4] A. Koniáš, *Zlatá dennice*, Praha 1728, str. 298–302.
[5] *Ibid.*, str. 297.
[6] *Ibid.*, str. 426, o téže věci týmž způsobem: *Choti beránkova*, str. 372.
[7] A. Koniáš, *Klíč*, 2. vyd., Hradec Králové 1749, str. LXXXV.
[8] *Ibid.*, str. LXXXIV.
[9] J. Vlček, *Dějiny literatury české*, seš. VII., str. 58.
[10] A. Koniáš, *Klíč*, 2. vyd., Hradec Králové 1749, str. LXXXIV–LXXXVIII.
[11] A. Koniáš, *Zlatá dennice*, Praha 1728, str. 425.
[12] A. Koniáš, *Klíč*, 2. vyd., Hradec Králové 1749, str. XLIII.
[13] A. Koniáš, *Choti beránkova*, Hradec Králové 1733, str. 363.
[14] A. Koniáš, *Klíč*, 2. vyd., Hradec Králové 1749, str. V.
[15] A. Koniáš, *Zlatá dennice*, Praha 1728, str. 329–331.
[16] *Ibid.*, str. 334–336.
[17] *Ibid.*, str. 338.

3. Opravování a pálení závadných knih

Častokráte bylo již Koniášovi slýchati výčitku, že hubením knih lid český znenáhla o všecku stravu duševní bude připraven a tím že duševně zmalátní. Námitku tuto klade též ve Zlaté dennici v ústa čtenářova, který tam praví: „Jestliže já svou postillu Žalanského neb Výklady Spagenbergera i Summariji Achillesovu i kancionál i všecko ostatní čtení své vám odevzdám, již tedy budu jako pohan, budu pravým neznabohem, neb kdo slovo Boží nezná, ani Boha poznati nemůže. Moji předkové před smrtí svou mne napomínali, abych se staré víry, slova Božího a čtení svatého nespouštěl.“ Na to zní odpověď farářova: „Nemíním z vás pohana tvořiti, nýbrž podobně vzbuzuji: **držte se víry staré**, která před sedmnácti sty lety se sv. apoštoly se začala, ne pak té nové, která před třemi nebo dvěma sty lety s Husem a Lutherem se vylíhla, nespouštějte se čtení svatého, ani slova Božího“. [1] Čtenář namítá ještě: „Jestliže všecky knihy spálíme, již právě mezi námi a nerozumnými hovady malé rozeznání bude.“ Na to farář: „Opakuji zase, že **žádný dobrých knih na hranici neodsuzuje**. Rozmlouvání naše jest o bludných, zmíchaných, jedem kacířským nakažených knihách. Vím já, že starší vaši neb nekatoličtí bratří vás troštují, abyste se čtení starých nekatolických knih odevzdali, že nebudete jako hovada, že budete aspoň, co zlého jest a dobrého, znáti – avšak pamatovati máte, že ne jiným troštem úlisný had první rodiče naše podvedl.“ [2]

Z dobrých tedy důvodův a s čistým úmyslem pracoval Koniáš, k tomu, aby byla z rukou lidu vzata četba záhubná. A činil to celkem opatrně a obezřetně. **Dobrých knih neničil nikdy**, nýbrž svědomitě jich šetřil. **Knihy polepšitelné** s velikou pílí a bedlivostí, odepíraje sobě spánku, i v noci **opravoval** a často na začátku nebo na konci knihy poznamenal, že censuru vykonal. [3,4] Ano i knih zcela špatných – pokud možno bylo – šetřil a je k budoucímu užívání vědeckému do knihoven jesuitských ukládal. Sám bibliothekář Hanuš svědčí: „Shledáváme, že všechny vzácnější knihy Koniášem stihané se zachovaly, a že jich tedy, jakož po válkách husitských a po restauraci Ferdinandem II. zavedené již velmi řídké byly, velmi málo pálil, ba, hojně je ve knihovnách jesuitských uchoval.“ [5]

Počet knih Koniášem zničených byl nad míru nadsazován, a dovoláváno se při tom svědectví chvalořeči (elogia), jiež po smrti Koniášově napsal jeden z jeho řeholních spolubratrův. Správného znění elogia však nikdo neznal, poněvadž se v Praze vůbec nenalézalo již od dob Pelclových, a marně po něm bylo pátráno. Pelcl sice praví, že ho užil a tvrdí: „Sein Biograph, ein Jesuit, versichert, dass Koniasch an dergleichen Bücher über sechzig tausend Bände verbrannt habe“, a cituje pod čarou slova elogia: „Eorum **ultra sexaginta facile** millia Vulcano dedit in praedam.“ Slov těch však v authentickém znění elogia vůbec nenalézáme. Pelcl citoval buď jen po paměti, anebo pouze z doslechu. V pravém elogiu, kteréž obsaženo jest v rukopisném foliantu „Annuae litterae Collegii S. J. Pragae ad Sanctum Clementem ab anno 1757–1772“, jenž nalézá se v Lobkovické knihovně v Praze (signatura MS 276), čteme o Koniášovi: „Qui plura cum eo lustra paribus studiis consumpserunt, **ultra triginta codicum** venenatorum millia numerant sola unius Patris industria conquisitorum manuque illius flammis injectorum, quibus salubriores alios, sua interim Minerva compositos, magnoque sumptu proelo commissos ultro substituebat“ [6], t. j. že Koniáš více než 30 tisíc knih vlastní rukou do ohně vmetal, za ně však že knihy dobré, jež sepsal a velikým nákladem vydal, rozdal. **Pelcl** tudíž **počet** v elogiu udaný o své újmě **zdvojnásobil**! (Pozn. nakl.: Zdvojnásobený počet knih byl přesto přebírán dalšími autory a později „vylepšen“

o tvrzení, že se jednalo o české knihy, tak např. Jungmann ve své Historii literatury české tvrdí, že Koniáš „na 60 tisíc knih českých spálil.“ [7])

Ovšem i 30 tisíc jest počet značný. Dlužno však uvážiti, že v tom zahrnuty jsou četné výtisky jedné a téže špatné knihy. Na základě Klíče Koniášova určiti lze počet knih zapovídaných, jakož i jejich jakost. Dle Jungmannovy Historie literatury české vyšlo do roku 1750 celkem 3614 českých knih, z nichž dle Indexu bohemicorum libr. proh., jenž jest rozmnoženým vydáním Koniášova Klíče a vydán byl r. 1770, mělo býti zničeno 1233, opraveno 130. Tedy toliko třetina českých knih tiskem do r. 1750 vůbec vyšlých ocitla se na indexu. (Pozn. nakl.: Ze srovnání s dnešním Knihopisem vyplývá, že se jednalo pouze o přibližně jednu třináctinu vydaných knih. [7]) A z těchto 1363 spisů jest 1158 obsahu náboženského. Z jiných oborů naučných vyšlo do té doby 1075 knih, z nichž toliko 132 naprosto zapovězeny byly a 73 opraveny býti měly (Dodatky, Tab. 1). Počítáme-li, že každé z oněch 1233 knih zničil Koniáš průměrně 25 výtisků, obdržíme snadno sumu 30 000. Však ani toho není potřebí, poněvadž v těchto 30 000 nejsou zahrnuty toliko knihy české, nýbrž i cizojazyčné. Koniáš totiž v 2. vydání svého Klíče zaznamenává kromě knih českých také 890 knih **německých**, 263 knihy **latinské** a 77 **francouzských**, které zničeny býti mají (Dodatky, Tab. 2). Zbude tudíž na knihy české z 30 tisíc toliko polovina. Spisy Veleslavínovy, Hájkovy, Paprockého, Lupáčovy, Kocínovy, Lomnického, Harantovy atd. buď jen podrobeny opravě, buď shledány nezávadnými. Sám dr. J. Vlček [8] vyslovuje svůj podiv nad tím, že „právě při knihách od první do poslední stránky s protireformací naprosto neslučitelných, jako je na př. Komenského Labyrint neb Chelčického Postilla a Síť víry, uvádí se několik málo míst závadných…“.

Vnitřní hodnota spisů Koniášem ke zničení odsouzených byla většinou nicotná, i neutrpěla tím osvěta národní přílišné škody. Jestiť mezi nimi řada knih pověrečných, hojně modlitbiček zažehnávacích s nepravými odpustky spojených atd. (Dodatky, Příklady titulů).

[1] A. Koniáš, *Zlatá dennice*, Praha 1728, str. 318.

[2] *Ibid.*, str. 325.

[3] J. Emler, *Památky archeologické* 1866, str. 227.

[4] F. M. Pelcl, *Jesuiten*, Praha 1786: „Er hat auch einige tausend böhm. Bücher mit eigener Hand corrigirt und die ihm anstös igen Stellen mit Dinte verlöscht.“

[5] *Časopis českého musea* 1863, str. 194.

[6] Celé elogium: *Časopis českého musea* 1895, str. 322–324.

[7] P. Beneš, *Disertační práce: Mýtus P. Antonína Koniáše a jeho proměny*, Univerzita Karlova, Praha 2006, str. 120.

[8] J. Vlček, *Dějiny literatury české*, seš. VII., str. 60.

4. Vyhledávání závadných knih a rozdávání dobrých

Bludných knih vyhledával Koniáš u šlechty i u lidu obecného; neohlížeje se na osoby a nedbaje ústrků, týráni ni posměchu, kráčel směle za vytknutým cílem. Zajímavo by bylo stopovati Koniáše v této jeho činnosti; zachovalo se nám o ní však toliko málo zpráv. Čeho jsme se dohledali v elogiu a ve spisech Koniášových, neváháme v následujících řádcích sděliti.

U šlechty katolické nalézal Koniáš hojné a vydatné podpory. Zvláště hrabě **František Josef Šlik** a manželka jeho Anna Josefa, rozená hraběnka Krakovská z Kolovrat, poskytovali mu štědře peněz na vydávání dobrých knih – Koniáš jim za to připsal svoje knihy Vejtažní naučení a Zlatá, neomylné římsko-katolické pravdy dennice – a podporovali vůbec missionáře všemožným způsobem, přísně sice na své poddané, kteří tvrdošíjně pravdě odpírali, dokračujíce, [1] zároveň však s velikou štědrostí chudým dobrodiní prokazujíce. [2]

Jedenkráte povolal Koniáše – jak sám vypravuje – jistý „vzácný staročeského rodu, rytířského stavu pán do své knihovny, všeliké knihy po předcích zanechané k bedlivému přehlížení rád a mile obětoval, a když Koniáš více než 30 bludem nakažených knih u něho nalezl, sám je vlastníma rukama do pivovaru vnesl, pod kotel, neobávaje se žádného zahanbení, do ohně metal; Koniášovi pak upřímně děkoval, že jej navštívil a nepřítele Božího, kterého nevědomě až posavad zachovával, zbavil, na to snažně žádal, aby jméno jeho žádnému netajil, nýbrž jej za příklad dával, že by si srdečně přál, aby mnozí, zvlášť okolní páni podobně duchovním soudcům všeliké čtení své ku přehlédnutí předložili.“ [3]

Nebyliť všichni stejně ochotni, jako tento šlechtic. Stýská sobě Koniáš, že „mnozí proti výstraze sv. Pavla (Řím. 11, 25) zdají se sobě sami býti příliš moudří. Pročež pýchou naduti, ač vedle závazku svědomí, pro uvarování nakažení svých milých potomků povinni jsou všeliké čtení své výborně zkušenému duchovnímu správci k bedlivému přehlédnutí poukázati, to zanedbávají, majíce za to, že oni sami všemu výborně rozumějí, že každou knihu dobrou od zlé snadno rozeznati schopni jsou. Zdaž to jest spasitelnou vyvolené nádoby radu následovati, když ten, jenž radou duchovních správců svých pokorně u věcech náboženství se týkajících se říditi má, bezprávně a opovážlivě úřad duchovního soudce sobě osobuje? Není-li to plus sapere, víc nežli sluší, moudrým býti, když někdo maje špatnou zapověděných authorův a knih povědomost, kterou duchovní soudcové pracně skrze mnohá léta nabývají, běžně přehlédnutou knihu hbitě za dobrou vyhlašuje?“ [4]

Zvláště prý mnozí „pro nádherný ohled na vznešený rod, stav nebo úřad svůj předivné úskoky a výminky, které před Bohem neobstojí, v zápovědi (bludných knih) sobě vymýšlejí. Neb pyšně předstírají, jakoby zápověď o bludných knihách toliko k sprostnému selskému lidu se vztahovala. Avšak „pravou urozenost sama jediná ctnost působí a dává,“ dí Eneáš Sylvius v Kronice české v kap. 2.“.

„Kde pak vší vznešenosti a důstojnosti kořen, pravá ctnost s tělesnou urozeností spojena jest, tam pokorná k církvi svaté a k jejím správcům poslušnost vždycky domácí se vynachází. Měli by se takoví rozpomenouti, že král králův a mocnář nad mocnáři, Kristus, který není přijímač osob (Actor. 10, 34), když falešných učitelů a proroků se vystříhati poroučí (Mat. 7, 15), jim a všem křesťanům spolu zhoštění se všeho bludného čtení a učení přísně přikazuje… Čím zajisté kdo vyššího rodu, stavu a hodnosti jest, tím ochotněji, aspoň pro příklad poddaných, radu s duchovními

otci pohledávati má. Zvlášť mnozí ze slavných staročeských rodů pocházející potomci, poněvadž slavným rodům českým před časy nešťastně bloudícím obětováno jest množství knih, jakž nás tolikeří přípisové, erby a památky v bludných knihách vyučují.“ [5]

Mezi lidem obecným setkával se Koniáš taktéž zřídka jen s ochotnou poslušností, daleko častěji však s odporem a zatvrzelostí.

Díky a vděčnost za své působení klidil vůbec velice zřídka. Jen o jediném případě takovém dočítáme se ve Zlaté dennici, kde se o něm Koniáš zmiňuje takto: „Mně jakýsi před rokem sprostý měšťan velice děkoval, když jsem postillu Spangenbergerovu z domu jeho odnesl, dokládaje, že pokud ji měl, žádného požehnání v práci své řezbářské neměl, jakoby dům jeho zabedněný byl, žádný nic nekupoval, ani díla nedovážel; v tom okamžení pak, jak jest mně zlou postillu, kterou (že obrazy umučení Božího v ní viděl) z nevědomosti za dobrou měl, odvedl, ihned pobožní kupci do domu vkročili a pro obec svou dřevěná Boží muka smlouvali a kupovali.“ [6]

Za to tím častěji setkával se s tuhým odporem.

„Když s poručením duchovní i světské vrchnosti,“ praví Koniáš „kacířské knihy se zapovídají, pohledávají, sbírají, kazí a pálí: horší se obyčejně čtenářové, směle se obořují, řkouce: „Co jest to? Pastýři naši, Kristovi náměstkové přestupují, ustanovení našich starších? Zákon, Písmo svaté, slovo Boží, dobré a spasitelné knihy, krásné výklady, postilly, kancionály, modlitby křesťanské na hromadu kvaltem nám odnímají, takové potupně i veřejně pálí! Proč to? Co jest to? Proč že nás zbavují rozmilého dědictví našich rodičův? Naši předkové byli dobří křesťané, proč nám kněží zapovídají takové knihy, jichž předkové naši užívali? Není to jistě příkladná věc: chvalitebné obyčeje a ustanovení starších svých rušiti a kaziti.“ Takovým vysokomyslným a neústupným písmákům zacpati se mohou ústa odpovědí Kristovou, kterou on nemoudrou opovážlivost zákonníkův zarazil, když řekl: Všeliké štípení, jehož neštípil otec nebeský, vykořeněno bude.“ [7]

Někteří, jimž z knih závadné listy vytrhány byly, dovedli ztrátu brzy nahraditi, pročež Koniáš radí, aby takové knihy celé lidu odnímány byly, neboť prý „zkušenost bolestně nás vyučuje, ať se některému čtenáři z bludné knihy list toliko bludný vytrhne, a kniha taková zanechá; v brzkém čase od jiného sobě rovného takovou knihu si vydluží a bludný vytržený list zase, s nebezpečím škodného nakažení, do knihy vpíše.“ [8]

„Jiní lakomstvím zaslepeni, poznávajíce, že bludné knihy své s dobrým svědomím zachovati nemohou, aby papírového pokladu se škodou svou nepozbyli, jak a kde mohou, lidem zvlášt již prv nakaženým je rozprodávají.“ [9]

Říkávají prý: „Knihy mé za mnoho peněz stojí, ať je duchovnímu odevzdám, přijdu o všecko, nenavrátí se ke mně ani jedna. Zatím za svého Slovaciusa dostati mohu 5 neb 6 rýnských, za Žalanského nemnoho méněji. Postila Husova a Spangenbergerova za dukát se platívá. Tvrdý tolar za veliký Sirach utržím, za summarie a kancionály několik strychů obilí získám.“ Ano, takovíto lidé obviňovali ze zlomyslnosti missionáře, že prý knihy na jednom místě odňaté zase jinde prodávají; missionářům však naopak byly častokráte zabavené knihy kradeny, poněvadž bylo za ně dobře placeno. I nevěděli si mnozí missionáři jiné rady, leč zabavené knihy veřejně před očima lidu páliti. [10]

V kraji královéhradeckém prý „jistý člověk raději do rybníka skočil a hanebně sobě zoufal, nežli by duchovnímu správci bludné knihy odvedl“. [11]

K odporu byli prý lidé podněcováni. „Žitaváci neb husitští písmákové,“ praví Koniáš, „namlouvali jim, aby knih od sebe nedávali, aby je kryli a zapírali, aby z nich pokradmu, pokoutně výklady čítali nebo poslouchali, že v nich Krista poznají i naleznou.“ [12] A dělo se tak skutečně, neboť prý lidé „knihy, které chtí, (duchovním správcům) ukazují, a které nechtějí, sem i tam zanášejí a ukrývají, dobré a spravedlivé knihy, které jen naoko pro křtalt v domě mají, přednášejí. Žitavské a kacířské do skrejší zahrabávají“ [13] a pak prý „duchovnímu nestydatě a opovážlivě předvrhují: „Hledejte, hledejte, kde chcete,“ jako by řekli: hledejte, kde knihy přeschované jsou?“ [14]

Kde bývaly knihy obyčejně skrývány, dovídáme se ze slov následujících: „Kdyby skrýše a sklepy, truhly a almary, kdyby komory a špýchary mluviti mohly, ukázaly by nám několik dílů pikhardských zapověděných biblí. Kdyby se všecky došky rozpadnouti měly, vypadly by z nich postilly jednoty bratrské. Ještě v jarmarách se skrývá katechismus jednoty bratrské, modlitby i písně Žitavské, Trnavské i Drážďanské.“ [15]

Neústupnosti takové diví se Koniáš, řka: „Tomu se v naší vlasti dosti vynadiviti nemohu, kterak mnozí s nebezpečenstvím těžkého časného trestu, škody statku ano i života svého, s patrným uražením velebnosti Božské, lživě a podvodně víru a knihy své krejí, zapírají, a v ustavičném strachu a nepokoji ve bludné a k zahynutí věčnému zavádějící víře živi jsou, ježto by mohli v jisté a bezpečné, slovem Božím utvrzené církvi v pokoji statečku svého beze všeho strachu požívati a živi býti.“ [16]

A proti neústupnosti a zlobě ozbrojil se Koniáš rovněž **skálopevnou vytrvalostí a vzornou trpělivostí**. Jest to patrno ze příhod, které ho potkaly, a o nichž nám elogium vypravuje. Jedenkráte odňal Koniáš jistému husitovi velikou knihu plnou bludův; když však z domu odcházel, obořil se naň majetník knihy a s velikým hněvem a s mnohými hrozbami žádal knihu zpět. Odepřel to Koniáš, tu rozzuřený sektář uchopil sekeru a s velikou silou se jí rozehnal po jeho hlavě; když však Koniáš nejsvětější jména Ježíš a Maria vzýval, tu útočník jako bleskem zasazen, odhodiv sekeru, k nohám se mu vrhl, a pro zamýšlený zločin snažně za odpuštění prosil. – Jindy dověděv se Koniáš, že v jakémsi mlýně v Královéhradecku jsou zapověděné knihy uschovány, neprodleně se tam odebral a po dlouhém pátrání konečně skrýši nalezl. Avšak mlynář nedopustil, aby ji prohledával, nechce-li býti na místě zabit. Než, hrozbami nijak nejsa zastrašen, pokračoval Koniáš ve své práci, vyňal ze skrýše knihy, a jakkoliv již již na hlavu jeho smrtící rána sekerou, dopadnouti měla, s pomocí Boží přece bez pohromy vyvázl.

Když jednou v téže končině podezřelou chalupu prohlížeti chtěl, uvítán byl od rolníka mnohými a tak těžkými ranami, že mu po jedné z nich boule na hlavě až do smrti zůstala, a pak byl od něho do chlévka uzavřen, aby tam hladem zemřel. Celé dva dny již ztrávil ve smrdutém vězení bez pokrmu a nápoje, každé chvíle očekávaje smrt; teprve třetího dne, když z domu všichni i s hospodářem do krčmy odešli, aby tam posvícení hýřením oslavovali, Koniáš zpozorovav, že není střežen, zpravil ženu náhodou mimojdoucí skulinou o nebezpečí, které mu hrozí; žena urazivši visutý zámek, propustila jej na svobodu. – Jinde přistižen byl od zlovolných nenávistníků pravé víry při vykonáváni svého posvátného úřadu. Poručeno mu, aby okamžitě k smrti se hotovil; poněvadž pak nebylo vyváznutí, aniž prosbám sluchu popřáno, na kolena padnuv, a kříž, který na krku nosíval, i vroucími vzdechy k srdci přitisknuv, každým okamžikem smrtící ránu očekával,

když tu z nenadání čeledín rychtářův (toparchae oeconomus) zabuší na dvéře a vstoupí; vida pak kněze na zemi klečícího, s úžasem se táže, co to znamená. Koniáš však odvětil, že rozličnými cvičeními ve ctnostech kolemstojící vzdělává, a tak veškeré podezření zamýšleného zločinu od nich odvrátil. [17]

Horlivými rozšiřovateli špatných knih byli v Čechách židé. Vydávali knihy rouhavé a oplzlé, které jim několikráte, na př. r. 1669 a 1678, zabaveny býti musily. [18] Chytajíce se všeho, co jim zisk přinášelo, obstarávali židé také tajný dovoz a prodej nekatolických knih; zvláště činili tak za válek Bedřicha II. s Marií Terezií a za obsazení Čech Karlem VII. a jeho francouzskými spojenci. Když pak koncem r. 1744 židé z Prahy a z království Českého pro spojení své s nepřítelem vypověděni byli, bylo se obávati, aby, odcházejíce z Čech, knih nekatolických, které na skladě měli, za laciný peníz neprodali. Tomu zabrániti chtěl P. Koniáš, i žádal místodržících českých o dovolení, aby u knihkupců takové podezřelé a pohoršlivě knihy směl vybrati a od knih dobrých, odděliti, knihkupci pak aby povinni byli knihy podezřelé lacino mu prodati. Místodržící, vyhovujíce přání Koniášovu, vydali dne 19. dubna 1745 patent, nařizujíce majetníkům takových knih, i židovským i křesťanským, aby Koniášovi nebránili knihy o víře a sektářství jednající prohlédnouti, ty pak, které podezřelými a pohoršlivými býti usoudí, aby mu lacino prodali, an by beztoho takové knihy zabaveny býti měly. U koho by knihy takové po uplynutí 14 dní byly nalezeny, tomu pohroženo zabavením knih nebo přísným potrestáním. [19]

Některé listiny z tehdejší doby podávají **zprávy o veliké přísnosti**, ano ukrutnosti, které prý missionáři z Tovaryšstva Ježíšova užívali. Zprávy ty dlužno přijímati s velikou nedůvěrou, poněvadž pocházejí od zarytých jejich nepřátel, kteří při svých obviňováních pravdy ovšem nedbali. Tak se na příklad emigranti čeští v supplikaci, kterou sboru Corpus evangelicorum nazvanému a v Řezně zasedajícímu r. 1735 podali, o missionářích vyslovují takto: „Z té příčiny jsou – poněvadž všecko to zlé od papežských kleriků pochází – dvanácte zvláštních, lstí a ukrutností naplnění jezoviti ustanoveni, kteří po krajině sem i tam se toulají a lid co nejukrutněji trápí, jim evangelické knihy pálí, a aby je v největší potupu před lidmi uvedli, za kacíře vyhlašují.“ [20] Císař Karel VI., dověděv se o žalobách v supplikaci obsažených, nařídil již dne 24. března 1735 nejvyššímu purkrabí pražskému Janu Arnoštovi hraběti Schaffgotschoví, aby spolu s arcibiskupem zavedl vyšetřování. [21]

Nejvyšší purkrabí na základě provedeného vyšetřování oznámil císaři, že žaloby ty jsou na větším díle lživé a zlomyslné. [22] Že by Jesuité r. 1735 byli z missionářství úplně odstraněni a nahrazeni světskými duchovními, jak tvrdí Bílek a po něm Rezek, [23] není již proto pravda, poněvadž Koniáš i potom, skorem až do své smrti, jako missionář působil.

Že přísnost, které missionáři časem užívati musili, nevyplývala ze zlomyslnosti, nýbrž z horlivosti apoštolské, a že konána byla s otcovskou laskavostí, vysvítá z následujících slov Koniášových: „Napomínám a prosím všecky vlastence mé s učitelů církevních knížetem sv. Augustinem, tak, jak jest on tvrdošíjné Donatisty napomínal v epišt. 166: „Srovnejte se, upokojte se s námi, bratří nejmilejší! Nenaříkejte, nepohoršujte se nad námi, že vám pravdu někdy přísněji dotíráme; milujeme vás, to vám přejeme, co i sobě. Jestliže proto nás tížeji nenávidíte, že vám blouditi a hynouti nedáme, u Boha se omluvte, který zlým pastýřům přísně vytýká a vyhrožuje, řka: Co zbloudilo, nenapravili jste, co zhynulo, nehledali jste.“ “ [24]

Zejména omlouvá Koniáš přísný způsob, jakýmž konáno bývalo pátrání po zapověděných knihách, řka: „Divíte se, když my, duchovní otcové, knihy od vás vybýváme, přehlížíme, zlé a zmíchané trháme a pálíme, z toho se horšíte, přenáramně nás pomlouváte, naříkáte, ano, vlasy sobě z hlavy trháte, medle povězte mně, také-li byste dítkám svým pokrm sice sladký, cukrový, mastný, chutný, však tajně s jedem smíchaný požívati popřáli a dovolili; jsem jist, byť i oni naříkali, prosili jakkolivěk, pokudž otcem jste, žeť byste jim takový pokrm bez meškání od úst odtrhli… A divíte se, ano i horšíte, když my z lásky křesťanské, ano i z povinnosti pastýřské duši vaší jedem pekelným nadívanou potravu odjímáme?“ [25]

Emigranti, kteří sobě na missionáře tak stěžovali, litovávali nejednou – aspoň mnozí z nich, – že z vlasti do ciziny odešli. Pruský král, chtěje zalidniti svoji říši, lákal je do svých zemí, [26] kde však na ně čekalo zpravidla veliké zklamání. Také Koniáš o tom dobře věděl, a zkušenost, kterou v té věci nabyl, klade ve své Zlaté dennici v ústa čtenářova, který praví: „Já jsem takových tuláků a vandrovníků mnoho znal, kteří trucovitě se vyzdvihli, s manželkami, dítkami jinam se odebrali, ale po dvou, třech neb některých letech, an jim v cizí krajině nic darmo dáti nechtěli, pomalu rádi zase ke svým starým hnízdečkám přilezli. Peníze s sebou odnesli, prázdný měšec zase přinesli a stýskali sobě, že toho vandru dosti mají, že by mnoho za to dali, aby byli doma zůstali a s jinými zároveň z počátku ku katolické víře přistoupili… Předně, grunty své i jiné mnohé svršky že jsou od pólu darmo prodati, neb jich dokonce po sobě pustých zanechati musili. Za druhé, quoty a zaplacení věřitelův také dobrý díl odňalo. Zatřetí, mezi cizozemci buďto draze se vkoupiti neb veliké činže dávati musili. Za čtvrté, poněvadž se mezi cizí a neznámé dostali, že jim od žádného nic nejmenšího darmo a bez platu poslouženo nebylo, anobrž ještě jiným v nenávisti byli, jakoby oni, cizozemci, obyvatelům obchodem svým chléb před hubou brali, a proto je psy a jinými potupnými jmény nazývali, a všelikými vymyšlenými způsoby z peněz vyssáti se vynasnažovali; in summa: že nebohým dosti těžce a perně to přestěhování v Pirně i jinde přicházelo. [27] Měli tudíž naříkati a žalovati spíše na sebe než na missionáře.

Jak šetrně asi Koniáš na svých missiích s lidem jednal, poznati lze ze slov následujících: „Mnohé až podnes zachvacuje marný strach a stud, pro kterýžto neb zapověděných kněh se zhostiti, neb majíce o nich povědomost, takové vyjeviti neb odevzdati zanedbávají. Neb poněvadž samé toliko jméno kacířstva jakousi hanbu plodí; z druhé pak strany od duchovní i světské vrchnosti všeliké bludné čtení přísně se přetrhuje, obávají se někteří, aby trestáni neb zahanbeni nebyli, kdyby kacířské knihy odevzdali, neb kdeby a u koho by takové byly, vyjevili. Kteří pro podobný strach a stud knihy své duchovnímu odevzdati odkládají, podobni jsou nemocnému, lékaři rány své odkrýti nechtícímu. K uzdravení, ne ke škodě slouží ran největších odkrytí; k potěšení, ne ke zkáze sloužiti bude všech knih celodůvěrné duchovnímu odevzdání. Ať se takový rozpomene, kterak na mnoho tisíc tisíců knih bludných, jako někdy za času prvních křesťanů Act. 19. se dálo, až posavad snášejí k duchovním správcům věrní křesťané, žádného pak z nich nikdy žádný trest neb pohanění, nýbrž vznešená pochvala následuje. Ano místo trestu hojná odplata se připovídá, když **místo bludných dobré a spasitelné knihy se obětují**. Pročež jako kdyby světská vrchnost poručení vydala, aby všichni falešné peníze shledali, je na určité místo přinesli, jsouce ujištěni, že místo falešných a neplatných peněz darmo dobrou minci odnesou, žádný moudrý, zisku svého žádostivý, pokudž by jaký falešný peníz měl, jej vyložiti styděti by se neměl. Tak, když

duchovní vrchnost poroučí, aby všichni knihy své duchovnímu ku přehlížení obětovali, s tou laskavou připovědí, že každý na místo zlé dobrou obdařen bude: žádný dobrého čtení, časného i věčného zisku milovník, byť jakkoliv zlé knihy měl, nemá se ostýchali všecky, i nejhorší knihy od kohokoliv zachované, jakkoliv dlouho až posavad zadržené, co nejochotněji duchovnímu přednésti a obětovati, jsa na všecken způsob ubezpečen, že důvěrnost jeho ne ke škodě, ne k trestu, nýbrž k užitku a k štědré odplatě jemu sloužiti má. Trest pro zadržování bludných knih uložen jest zatvrzele takové knihy zapírajícím, ne pak dobrovolné odevzdávajícím neb vyzrazujícím. [28] Zvláště se však krásná povaha Koniášova jeví v těchto slovech: „Kdybych já zde před sebou všecky podezřelé vlastence, všecky čtenáře a písmáky měl, všem vesměs, ano k nohám jednoho každého bych padl a jej per viscera misericordiae Dei, skrze střeva milosrdenství Božího, skrze předrahou cenu krve a umučení Syna Božího, skrze všecky rány pro nás ztrýzněného a usmrceného Pána Ježíše, skrze nejsvětější jméno Ježíš a Maria, pro lásku Boží, pro uvarování věčného zatracení, pro spasení vlastní duše jednohokaždého bych snažně a nejhorlivěji prosil, aby se rozpomenul na tolikerou přísnou zápověď, na patrné nebezpečenství nakažení svého i mnohých jiných duší, aby nad celý svět, nad tolik svatých a moudrých lidí spasitelné výstrahy nemudroval, aby sobě samému nevěřil, aby pro kus shniliny duši svou nezatracoval, aby všeliké čtení své důvěrně otci duchovnímu přednesl, neb jej k tak potřebnému přehlídnutí do příbytku svého povolal, **obětoval bych jemu nové za staré, dobré za bludné a chybné knihy**, kterými by on i sebe i své potomky těšiti mohl, ubezpečil bych ho, že všemu trestu a pokutě ujde, že ho žádnému nepronesu, a kdyby se jinou stranou na něj co proneslo, že ho ze všech stran na všecken způsob zastávati a háji ti chci. [29]

Ze slov těchto zároveň jest patrno, s jakou horlivostí Koniáš dobré knihy za zlé rozdával. Bylo mu to umožněno hlavně štědrotou hraběcích manželů Šlikových. Zajímavo jest, co o tom Koniáš ve Vejtažním naučení, roku 1740 vydaném, vypravuje. Praví v dedikaci: „Ó, vy všichni, kteří touto novou knížkou obdařeni budete… běžte a k nohám jejich Excellencí padněte, za laskavé duchovní potravy poskytnutí povinné poděkování složte. Ano i vy větším dílem všichni, kteří jste skrze 14 let ode mne nějakou pobožnou knihu přijali… pospěšte k oběma vysoce hraběcím Milostem… Toť jest ten od Boha požehnaný dům, z něhožto jsem nikdy bez přijatého dobrodiní nevykročil. Toť jest ten staročeský rod…, od něhožto, cokoliv jsem až posavad pro věčné našich vlastencův spasení žádal, všecko jsem ochotně obdržel. Toť jest ta štědroty a lásky plná Josefova špižírna, která mně před 14 lety při těžkém začátku mém v rozdávání knih přehojnou pomocí přispěla a od té chvíle do dnešního dne mně v té příčině pomáhati nepřestává.“ Dle toho započal Koniáš již roku 1726 knihy rozdávati.

Avšak knihy, které missionáři lidu na výměnu nabízeli, nebyly mnohým po chuti, někteří, nechtíce v nich ani čistí, ihned je zase vraceli.

„Vím,“ praví Koniáš, „kterak odporníci všeliké knihy římsko-katolického vydání, pokudž o víře jednají, větším dílem zavrhují, předstírajíce: že jim nerozumějí, že jsou pro ně příliš vysoké a nepochopitelné.“ [30]

Mnohý prý knihu od missionářů darovanou „opovažuje se zas navrátiti a dosti neuctivě jinou si vybírati a předstírati, že jí nerozumí, že je pro ně vysokého smyslu, že je v ní mnoho latinského, mnoho počtů a cifer atd., to však prý nic jiného není, nežli pláštíček zatvrzelosti; nebo ve mnohé

zapověděné kacířské knize dosti jsou vysoké a zatemnělé věci, často se v nich latinský text, citací kapitol, počty a cifry obyčejně latinsky dokládají; nicméně některý nakažený člověk raději by duši dal, než aby se bludné knihy zhostil, kterou od starších zdědil neb od pokoutných podvodníků přijal. Čemu se v prvním pohležení v nějaké katolické knize porozuměti nemůže, to se ve druhém, v třetím a dalším bedlivém čtení pochopiti neb od duchovního správce vyložiti může. Dokládá-li se latinskou řečí některý text, ten se od pouhého Čecha pominouti může: neb obyčejně to, co se v latině předneslo, ihned v češtinu uvedené se dokládá. Počty a cifry beze škody se pominouti mohou, neb na nich podstata spasitelného učení nezáleží.“ [31]

„Krvavě slzeti žádám,“ praví Koniáš na jiném místě, „nad skalnatou tvrdošíjností těch, kteří s neústupným srdcem blud svůj, byť mohli, poznati nechtí; pročež z pouhé zatvrzelosti každé napomenutí tím samým, že se jim od katolického kněze dává, slepě zavrhují, knihy spasitelné, byť se jim do rukou dostaly, ani čisti, ani poslouchati nechtí.“ [32] Sámť prý „osobně a mnohdykráte zkusil, kterak mnozí vlastencové knihu katolickou tím samým, že o víře jedná, jak do ní zběžně nahlédnou, zavřou a do ní více nenahlédnou. Dostane-li ji římský katolický křesťan, ten řekne, že jí nepotřebuje, že ví, co věřiti má, ježto i dobře vycvičený křesťan vždy něčemu se přiučiti může, aby sebe aneb k sobě přináležející u víře potvrditi mohl.“ [33]

Než nejen se zjevnou tvrdošíjností, nýbrž i s podlým pokrytectvím bylo missionářům bojovati. „Vím,“ praví Koniáš, „že mnohým krajanům mým až podnes domlouvati by mohl Kristus slovy: „Co jste, ježto se spravedliví činíte před lidmi, ale Bůh zná srdce vaše“ (Luk 16, 15), ó, jak mnozí mají na sobě oděv ovčí, vskutku pak pravé ovčičky Kristovy nejsou! Mnohý falešný a pokrytský katolík, ach, jak on veliká znamení horlivosti katolické na sobě ukazuje! v chrámu Páně spatříš ho vždy skoro v příchodu prvního, v odchodu posledního, uzříš v rukou jeho často růženec, před očima jeho otevřené katolické knížky, k svátosti svaté zpovědi a přijímání přistupuje nad povinnost svou častěji; aby všecku podezřelost zmařil, vezme před sebe pouť k zázračnému obrazu, nakoupí světla, dá sloužiti mši svatou atd. atd. Před duchovní i světskou vrchností nepřestane víru katolickou vychvalovati, jistě veliká znamení katolické vroucnosti ze sebe vydává. Řekl bys, že nevinná a upřímná ovce Kristova jest, řekl bys, že kus ohně nebeského z křídel svatých Cherubínů a Serafínů k sobě přitáhl, však ale to vše činí toliko před tváří lidskou, před obličejem těch, před nimiž by nesměl víru svou evangelickou skrytou vyjeviti. Kdybys jej v soukromí zavřeného navštívil, ve čtení zlořečených kacířských knih bys jej dopadl, kdybys jej v krčmě neb jinde při schůzce jemu podobných oděvem ovčím přikrytých vlkův o víře rozmlouvajícího slyšel, kterak svaté vyvolené Boží i obrazy jejich maňasy a tatrmany, tajemství mše sv. ďábelským kejklířstvím, soukromou zpověď babským šeptáním atd. atd. nazývá, kterak církevním starobylým obyčejům, ustanovením a přikázáním ohavně se rouhá, je zlehčuje a přetřásá, kterak všecku vzteklost a jedovatou prchlivost se svatokrádežným utrháním na samospasitelné katolické náboženství vylévá, poznal bys na něm ne již beránka, nýbrž lítého draka. [34]

[1] A. Rezek, *Dějiny prostonárodního hnutí náboženského v Čechách*, Praha 1887, část I., str. 73.

[2] A. Koniáš, *Vejtažní naučení*, Hradec Králové 1740, dedikace: „vznešená a království českému výborně povědomá štědrota, s kterouž… veliké náklady k obživení chudých udělují“

[3] A. Koniáš, *Zlatá dennice*, Praha 1728, str. 465.

[4] A. Koniáš, *Klíč*, 2. vyd., Hradec Králové 1749, str. II.

[5] *Ibid.*, str. III–IV.
[6] A. Koniáš, *Zlatá dennice*, Praha 1728, str. 437.
[7] *Ibid.*, str. 304.
[8] A. Koniáš, *Klíč*, 2. vyd., Hradec Králové 1749, str. XCI.
[9] *Ibid.*, str. VI.
[10] Zpráva o tom z r. 1735: A. Rezek, *op. cit.*, str. 71.
[11] A. Koniáš, *Choti beránkova*, Hradec Králové 1733, str. 14.
[12] A. Koniáš, *Zlatá dennice*, Praha 1728, str. 443.
[13] A. Koniáš, *Choti beránkova*, Hradec Králové 1733, str. 373.
[14] *Ibid.*, str. 375.
[15] A. Koniáš, *Zlatá dennice*, Praha 1728, str. 312.
[16] A. Koniáš, *Klíč*, 2. vyd., Hradec Králové 1749, str. XXXIII.
[17] *Elogium*; F. M. Pelcl, *Jesuiten*, Praha 1786: „Er besass eine besondere Geschicklichkeit, die Bibliotheken der Hussiten auszuspüren, dabei er keine Gefahr achtete, wie er dann öfters Misshandlungen und Schläge davontragen musste."
[18] J. Svoboda, *Časopis katolického duchovenstva* 1879, str. 185–186.
[19] J. Emler, *Památky archeologické* 1866, str. 227–228.
[20] Celá supplikace: *Osvěta* VI. díl I., str. 825–828, citované místo jest na str. 826.
[21] A. Rezek, *op. cit.*, str. 98.
[22] Bílek, *Časopis českého musea* 1881, str. 420; A. Rezek, *op. cit.*, str. 100.
[23] Bílek, *op. cit.,* str. 422; A. Rezek, *op. cit.*, str. 101.
[24] A. Koniáš, *Zlatá dennice*, Praha 1728, str. XLIV–XLV.
[25] *Ibid.*, str. 334–335.
[26] A. Rezek, *op. cit.*, str. 87.
[27] A. Koniáš, *Zlatá dennice*, Praha 1728, str. 347; A. Rezek, *op. cit.*, str. 96: „Do ciziny přišli (emigranti) na větším díle otrhaní a polonazí, obyčejně s četnou rodinou, ale bez krejcaru peněz. V Prusku působilo to nesnáze, neboť král Fridrich Vilém I. mínil, že žebráky jemu ani městu Berlínu není poslouženo."
[28] A. Koniáš, *Klíč*, 2. vyd., Hradec Králové 1749, str. VIII–IX.
[29] A. Koniáš, *Zlatá dennice*, Praha 1728, str. 462–463.
[30] A. Koniáš, *Choti beránkova*, Hradec Králové 1733, str. XIV.
[31] *Ibid.*, str. 9.
[32] *Ibid.*, str. 4.
[33] *Ibid.*, str. 8.
[34] A. Koniáš, *Zlatá dennice*, Praha 1728, str. 398.

5. Vlastní knihy a kázání

V náhradu za špatné knihy bylo nutno dávati knihy dobré, těch však nebylo příliš mnoho. Tu Koniáš, jenž, jak jsme již výše podotkli, knihy horlivě rozšiřoval, chopil se péra, aby zásobu dobrých knih rozmnožil.

Jak sám praví, nepsal knih svých pro učence, nýbrž pro lidi prosté; nehleděl tudíž přílišně na lepou vnější formu, nýbrž spíše na jadrný a zdravý obsah; knihy své nazývá vhodně žitnou duchovního chleba skývou, která prý, ač chatrnější a špatnější pšeničné, přece podstatnější jest a větší síly každému dodává. [1]

„Co se výřečnosti, krasomluvnosti a mistrně zbroušené češtiny dotýče," dí Koniáš, „opovídám se, a volně se přiznávám, že jsem do grammatiky české před touto prací mou nahlédnouti příležitost neměl. Mateřskou řečí s rozmilým čtenářem a s vlastenci mými rozmlouvám. Nadál jsem se, že upřímná sprostomluvnost v přátelských rozmlouváních laskavému čtenáři nad vysokou, dle všech dokonalé češtiny pravidel sformovanou výslovnost líbili se bude; nad to cíl a konec této knížky jest, aby ona ubohým vlastencům mým na místě zlých a podvodných kacířských knih k duchovnímu pokrmu a potěšení sloužila; že pak větším dílem sprostější obecní lid snázeji bludným čtením zaveden bývá, měl jsem za to, že k snadnějšímu pochopení sprostého lidu, prospěšnější bude kunstovné okrasy zbavená mateřská řeč." [2]

Slohu prostonárodního Koniáš ve spisech svých vždy bedliv býti chce, řídě se v tom, jak sám praví, míněním sv. Augustina, že „výborného vtipu znamenitá vlastnost jest: v slovích ne slova, nýbrž pravdu milovati; neb co prospěje zlatý klíč, pokudž to, co žádáme, otevříti nemůže; aneb kterak škodný může býti sprostý dřevěný klíč, pokud k žádoucímu otvírání schopný jest; ježto nic jiného nežádáme, než aby se nim, co zavřeno jest, otevříti mohlo." [3]

Zvláštní vnady dodávají slohu Koniášovu častá a vhodná přirovnání a podobenství, o čemž sám se zmiňuje slovy: „Užívám pak k vysvětlení pravdy často podobenství z domácího obchodu vzaté, aby sprostější lid to, čemu v hlubokém písma svatého tajemství porozuměti nemůže, v podobenství snáze poznati mohl. Budou-li se některá podobenství někomu zdáti poněkud sprostější, ať pamatuje, kterak sám milý Spasitel náš, moudrost věčná, v řeči a v obcování svém skrze všeliká podobenství o vezdejším hospodářském obchodu pravdu zákona svého vyučoval." [4]

Ve svých spisech přihlíží Koniáš hlavně k těm článkům katolického věroučení, které nekatolíci popírali a proti nimž nejčastěji námitky pronášeli; tak pojednává Koniáš o přijímání pod jednou, o vzývání Svatých, o očistci, o mši sv., o sv. zpovědi, o odpustcích atd. Činí to způsobem velmi srozumitelným a laskavým, tak na př. i v Klíči o večeři Páně takto vykládá: „Neměl úmyslu Kristus Pán, aby všem pod ztracením duše nařídil přijímati z toho, čeho mnozí nemají, aniž dosáhnouti mohou, jakož jistá zkušenost učí, že mnozí národové vína zcela zbaveni jsou. Kdyby byl Kristus chtěl, aby všichni z přísného nařízení jeho přijímali posvátné víno: musil by dáti potřebně všem dostatečnost vína. Jako kdyby byl chtěl všem přikázati, aby všichni pokřtěni byli vínem: musil by byl potřebně dáti dostatečnost vína pro všecky Nebo kterak medle budou se křtíti vínem ti, jenž žádného vína dostati nemohou? Nápodobně jestliže mají se báti pekla horoucího všichni ti, kteří z kalicha posvátné víno nepřijímají, kterak pak takové víno přijímati mohou, které na žádný způsob dostati nemohou, jakž se mnohým půlnočním krajinám přihází? Poněvadž tedy jistá pravda jest, že není dostatečná úroda vína od Boha dána pro všecky v celém světě, neměl ten

úmysl Kristus, když řekl: „Pijte z toho všichni“, aby všichni věrní z kalicha posvátné víno pili, nýbrž podle pouhé litery to poručení na samé toliko apoštoly přítomné se vztahovalo, aby z toho jednou od Krista posvěceného kalicha všichni přítomní tak střídmě pili, aby všem přítomným stačilo. Poněvadž pak jeden každý apoštol svatý při té slavné večeři za kněze a služebníka církevního od Krista ustanoven byl, přikázání všem apoštolům vydané na všecky apoštolův svatých v úřadě následovníky, to jest na všecky kněze se vztahovati má atd.“ [5]

Zvláště pěkný jest spis „**Zlatá neomylné římsko-katolické pravdy dennice** na výroční slavnosti svatých a světic Božích v epištolních řečích, které i k nedělním epištolám dle prvního rejstříku přivlastniti se mohou, světlými písma sv. důvody, jednosvorným svatých otcův svědectvím se vyjasňující, zavedené v temnostech bludu duše světlem samospasitelné víry osvícující, někdy od dvojíctihodného kněze Kryštofa Pflaumera z Tovaryšstva Pána Ježíše ve přátelském rozmlouvání představená, nyní pak od jednoho téhož Tovaryšstva kněze v epištolní vysvětlení rozšířená, milým vlastencům místo bludných knih obětovaná. S dovolením duchovní vrchnosti. Vytištěna v Praze u Joachima Kamenického. L. 1728.“ (8°, XLVIII a 870 str., Epištola dedicaloria a rejstřík). Není to pouhý překlad, nýbrž širší zpracování již i v původním německém vydání velmi pěkného spisu „Dialogi catholici de una vera, bona fide, d. i. kath. Glaubensgespräch etc.“

Zlatá dennice obsahuje výklady epištol na jednotlivé svátky roční ve formě dialogu mezi farářem, „to jest správcem duchovním, čtenářem, to jest člověkem neučeným“. Rozmluvy tyto týkají se hlavně námitek činěných proti katolické víře od protestantů a článků rozeznávacích. Psány jsou velice řízně, vtipně a srozumitelně a působily zajisté velmi blahodárně. Ukázkou klademe zde hned rozmluvu prvou, která jedná o tom, že „není dosti ku spasení: toliko v Boha neb v Krista věřiti“.

Sprosťák (dále jen *S*): Dej vám Pán Bůh dobrý den, duchovní a učený pane.

Farář (dále jen *F*): Zdrávi buďte, milý příteli; co nového tak ráno přinášíte?

S: Nemnoho zvláštního. Jsem poněkud zamyšlený a bojím se, abych nepobloudil, kdybych bez rady duchovního správce ve svém zmateném a sprostém rozmýšlování něco za pravdivé a spasitelné uznal, což takového není.

F: Těším se z té synovské důvěrnosti. Ovšem nebezpečně činí, kdožkolivěk maje nějakou pochybnost o věcech k spasení přináležejících, radu s moudrými nebéře. Oč nám jde, že vašemu zmatenému myšlení včerejší epištola sv. Pavla nedobře pochopená a vyložená příležitost poskytla?

S: Trefili jste mi na notu, pane faráři. Včerejšího dne po službách Božích velel jsem sobě dle obyčeje přečísti epištolu, která na svátek svatého Ondřeje, apoštola Páně, připadá, a jak jsem z ní tato slova vyslechl: „Všeliký, kdož věří v Něj, nebude zahanben,“ k Řím. v 10. kap. verš 11. a zase: „Každý zajisté, kdožkoli vzývati bude jméno Páně, spasen bude,“ ve verši 13., pomyslil jsem sobě: jestliže Bůh sám skrze písmo svaté nás všecky o spasení věčném zabezpečuje, budeme-li v něj věřiti a Jeho svaté jméno vzývati; proč tedy duchovní i světská vrchnost nás k jistému a jednomu toliko náboženství římsko-katolickému dohání? Zdaliž pak nemůžeme tak dobře v luteránském, kalvínském, husitském, neb v jakémkoliv jiném náboženství jako v katolickém v jednoho Boha věřiti a Jeho svaté jméno vzývati, a tak bezpečně spasení věčného dojiti? Proč se nám taková svoboda ujímá?

F: Příteli rozmilý, Duch svatý k tomu Vás vzbuzoval, abyste tu cestu ke mně vážili a se mnou, jakožto s otcem duchovním, jenž krev, život i duši svou k získání duše Vaší vynaložiti hotov jsem, se poradili. „Běda samému," praví Kazatel v 4. k. v. 10. Jako v nemoci tělesné, kdo uzdraven býti žádá, rány a nemoci své lékaři tělesnému ukázati neb vyjeviti musí, nebo jak krásně k mému předsevzetí píše svatý Augustin tom 8. enarr. 2. in Psal. 31.: „Si tu tegere volueris erubescens, medicus non curabit. – Jestliže ty ránu krýti chceš, lékař tebe nikdy neuzdraví," tak nápodobně v nemoci duchovní. Duše vaše nebezpečně raněna jest lakovým zmateným rozmýšlováním. Šťastný jste, že duchovnímu lékaři rány své ukazujete. Pročež vězte: jako to vnuknutí, abyste pochybnost svou mně vyjevil, od Ducha svatého pochází, tak dojista převrácený výklad dnešní epištoly nepřítel Boží a váš zlý duch vám vnukl, byl by vás snad beze snadu lak zavedl, jako kohosi čtenáře blíže Prahy podvedl, o kterém nedávno od hodnověrného svědka jsem slyšel, když jest sobě dle svého sprostého a zmateného úsudku Písmo a všeliké čtení vykládal, s duchovním správcem radu bráti nechtěl, z pouhého čtení v pochybnost, z pochybnosti v zoufanlivost upadl, tak že jest se, zanechaje knihu před sebou otevřenou, na svém domácím dvoře veřejně s nemalým zahanbením rodu svého nad to se škodou věčnou duše své hanebně oběsil.

S: Prosím, odpusťte, duchovní otče, uznal jsem i já za dobré s moudřejšími se poraditi, pročež odpoledne do krčmy jsem se odebral, kdežto čtenáři se scházívají a o písmu předivně mudrují, a když jsem se s nimi o té věci v rozprávku dal, jakýsi z nich starý čtenář dal mně tuto výstrahu; abych sobě o to starosti žádné nečinil. Neb ačkoliv stran rozdílnosti v náboženství mezi kněžmi a učenými sice daleko přišlo, však to vše že školské smyšlénky jsou, z kterýchž lid obecný odpovídati povinen není. Kdo v Boha věří, Krista za prostředníka a vykupitele svého vyznává, s bližním svým dobře a upřímně zachází, ten že spasením svým ubezpečen jest. Kristus že za všecky nás umřel, a to vše vykonal, co bychom my učiniti nemohli. Kdo se těchto hlavních punktův drží, ten že může při kterémkoliv z těch náboženství zůstati, a že není potřeby v tom se mnoho rozmýšleti.

F: Zle jste učinil, že jste v krčmě mezi ožralci v tak podstatných věcech radu duchovní vyhledával. Není-li pravda: s roztrhaným oděvem půjdete ke krejčímu, s děravým střevícem k ševci, duši pak svou malomyslností neb jinou nemocí duchovní obtíženou duchovnímu lékaři svěřiti máte? Ale medle vizte, kdo to tak tuze na dvéře tluče?

S: Jest jeden mně dobře povědomý, hlavní čtenář, o tom vím, že málo o našem náboženství katolickém drží.

F: Otevřete, již vím, kdo jest, častěji ke mně přicházívá a rád o náboženství a víře rozmlouvá.

Čtenář (dále jen *Č*): Hospodin vás pomiluj, dvojíctihodný a velebný pane. Prosím, nechť v dobré obrátí toto mé tak ranní navštívení.

F: Dobře v čas přicházíte, milý sousede, právě jsem s tímto přítelem hádku začal.

Č: Zajisté o náboženství.

F: O náboženství.

Č: V kterémžto punktu?

F: V tomtéž, o kterém jsme nedávného času k slovům přišli, zdali je k dosažení spasení dosti, když kdo v Krista věří atd.

Č: Já jsem velebnému pánu faráři své mínění již oznámil, já se zřetelného slova Božího držím, u svatého Marka v 16. kap. „Kdož uvěří a pokřtí se, spasen bude.“

F: Ale jest otázka, co se musí věřiti?

Č: A to mi povídá Kristus Pán krátkými slovy u sv. Jana v 17. kap.: „Tentoť jest pak věčný život, aby poznali Tebe, samého Boha pravého, a kteréhož jsi poslal, Ježíše Krista.“

F: Nicméně přece otázka pozůstává, co k pravému poznání samého pravého Boha, a kteréhož on poslal, Syna jeho Pána Ježíše Krista, náleží?

Č: Více nic, než že Kristus Pán, můj vykupitel, spasitel a jediný prostředník jest, že za nás lidi umřel a za všecky hříchy naše dostiučinil. Když tomu pevně věřím, na to spoléhám a nejmenšího nic o tom nepochybuji, tehdy budu před očima Božíma ospravedlněn, a následovně spasen; ostatní mohou velcí theologové a školní fechtýři mezi sebou vyvésti. Vy, sousede, nejste-li se mnou téhož smýšlení?

S: Ne zle se se slovem Božím srovnává: ale pan farář vrtí hlavou.

Č: Však jsem já příliš mnoho pravil, ve svých mladých letech vlaskou, francskou a englickou krajinu, též i Polsko jsem projel a mnoho učených, znamenitých lidí natrefil, kteřížto ještě méně k spasení za potřebné býti soudí a sobě to mínění ne zle oblibovali, že jeden každý u víře své spasen býti může, byť pak i výslovně v Krista nevěřil.

S: Aj, to by příliš mnoho bylo.

F: Anobrž bylo by velmi málo.

Č: Proč málo? Byť pak tomu tak bylo (jakož já od osoby mé beze vší pochybnosti držím), že Kristus náš vykupitel jest, a že od něho nám lidem vše dobré vyplývá: proč by však musilo při všech i nejhloupějších lidech potřebné býti, aby zejména v Krista věřili? Což není dosti, když člověk věří, že cožkoliv my zde máme a tam očekáváme, že to vše od Boha pochází, byť třebas nevěděl, jakým prostředkem toho dosahujeme? Nemůže to tedy ani slovu Božímu, ani dobrému rozumu odporné býti.

F: Děkuji vám, pane čtenáři, dáváte mi sami meč do rukou, kterým bych vás přemohl a smýšlení vaše v nic obrátil: neb ono proti písmu svatému i zdravému rozumu patrně čelí.

Č: To musí dokázáno (provedeno) býti.

F: Dobře a velmi snadno. Slovo Boží učí zřetelně, že se vykoupení Kristovo nejinak nežli skrze víru přivlastňuje, z kteréžto příčiny všichni, ježto víry v Krista nemají, od ospravedlnění vzdáleni zůstávají, zůstávají pod hříchem, zůstávají synové hněvu a věčnému zatracení podmaněni. Nechť pan čtenář nahlédne, co svatý Pavel k Římanům v 3. kap. v. 22. píše, totiž: „Spravedlnost pak Boží skrze víru Ježíše Krista ke všem a na všecky, kteříž věří v něho.“ Což i sv. Petr ve Skutcích apoštolských o Kristu Ježíši potvrzuje ve 4. kap. v. 12. řka: „Není jiného jména pod nebem daného lidem, skrze které bychom měli spaseni býti.“ A co rozum zdravý velí jiného, než chceme-li nějakého nad míru velikého a neobyčejného dobrodiní účastni býti, že netoliko dotčené dobrodiní, ale i dobrodince samého znáti a jeho, jakž náleží, povinným díkův činěním ctíti máme? I poněvadž dobrodiní lidského vykoupení tak veliké a neobyčejné jest, dobrodinec, od kteréhož pochází, tak vyvýšený, veliký a důstojný: způsob také, kterýmž je prokázal, tak přepodivný, tedy jest také potřebné, abychom my to dobře a důkladně poznali, tak abychom se snad proti takovému dobrodinci velké nevděčnosti nedopustili, lásku nenávistí, milost pohrdáním,

štědrost (jakž to zatvrzelí židé činí) haněním a zlořečením neodpláceli. Pročež bylo by to velmi nevhodné (nepotrefné) ty, jižto v Krista nevěří, spasení od Krista získaného chtíti účastné činiti.

Č: Ta rozmluva (diskurs) jest mně příjemná.

F: Ale nechť mi pán ještě jedno poví: Domnívá-li se, že dospělý člověk může spasen býti, byť pak nic nevěděl neb nevěřil o Bohu a dobrodiní jeho, kteréhož došel skrze stvoření?

Č: Tomu já odpírám, neb bych sice příliš blízko k atheismu, totiž k nevěření, že Bůh jest, přišel, a všecky bych modláře v nebi nechati musil.

F: Dobře, já ale ještě lépeji z toho zavírám, že tolikéž ten nemůže spasen býti, kterýž dobrodiní lidského vykoupení nepoznává, nebo toto jest mnohem větší a divnější: vztahuje se také víceji ke cti a slávě Boží a Kristově a vyhledává od nás větší pocty, služby a vděčnosti.

S: Milý pane faráři, smím-li já také sprostný člověk k této hluboké věci slovíčko říci? Kterak pak se děje mnoha tisícům lidí prostých a snad dobrého srdce, kteřížto uprostřed pohanův, Židův neb Turkův se rodí a vychováni bývají, neslyší po celý život svůj nic o Kristu, ctí Boha, jak umějí, a nikdy o náboženství svém nepochybují?

F: Není zlá otázka. Musíte však dříve věděti, že těchto časův Turci a Židé méněji výmluvy mají, když v Krista nevěří, než před časy pohané měli, ježto jednoho Boha, stvořitele nebe i země, neznali. Nebo tehdáž, když téměř celý svět modloslužebnosti podroben byl, jednoho každého, jako říkaje nějaký proud, všeobecná zvyklost zachvacovala, a lid obecný nesnadno měl příčinu neb příležitost o náboženství svém pochybovati, a byť byl i pochyboval, byl by sotva měl prostředek pravdu vyzvěděti. Ale když nyní křesťanské náboženství skrze veškeren svět prošlo, a ve všech končinách světa křesťané se nacházejí neb nacházeli, tedy není možné, aby Turkům a Židům příležitosti se nedostávalo o falešném náboženství svém pochybovati. A protož jsou povinni na tuto platnou věc se vyptávati a od křesťanův, kteréž před rukama mají, dostatečnou zprávu bráti; nečiní-li toho, nýbrž mysl svou z nenávisti k náboženství křesťanskému neb jiné nepostačitelné příčiny od tak dobrého rozjímání odvracejí, tehdy nemohou před Bohem vymluveni býti: za druhé byli-li by kteří, jenž by o křesťanském náboženství dokonce nic neslyšeli, neb kterýmž by nikdy nic takového na mysl nepřišlo, čím by k lepšímu vyrozumění vedeni a doháněni byli, takoví nebudou zatraceni proto, že jsou v Krista nevěřili, nýbrž pro jiné hříchy, kteréž jsou proti zákonu spáchali, a těch se z milosti Boží uvarovati mohli, an jim Bůh milosti své tak dalece neodpírá, kdyby oni toliko podle možnosti a povinnosti své jí užívali, že by takovým hříchům dobře ušli. Jakož hojnost jest příkladů těch, kteří mezi vzteklými a slepými pohany božským obecným vnuknutím místo dávali, nevinný život vedli a naposledy k pravému poznání Boha i Krista Pána, spasitele našeho, přišli. Ať mlčím o příkladech indiánských, o kterýchž pravdivě sepsáno, za těchto časův v Novém Světě lidé se vynašli, kteříž vedle zákona přirozeného dobře živi byli, věku svého přes sto let došli, až jim Bůh křesťanského kněze z Evropy poslal, od něhož se Krista znáti vynaučili, křest svatý přijali a teprva spasitelně zemřeli. Také jest nemožný k zapření příklad, onen římský a pohanský setník Kornelius v Skutcích apošt. v 10. kap. Ten Bohu modlitbami a almužnami pobožně sloužil a skrze anděla k svatému Petru, aby se známosti Krista od něho vynaučil, odkázán byl.

Č: Ten příklad já dobře pochopuji, tak že pochybovati nemohu, než že Bůh i pohanům, Turkům a Židům tak mnoho pomoci dodává, kdyby oni jí užívati chtěli, že by dobře a rozumně

živi býti a tím větší milosti k známosti samého Krista nabýti mohli.

F: To nápodobně má o mnohých nekatolických lidech smýšleno býti, ježto uprostřed saské, pomořské země atd. v bludném náboženství zrozeni a zvedeni jsou, o pravdě katolické víry nemnoho slyšeli a tolikéž o svém falešném náboženství žádné pochybnosti neměli. Neboť předně nemůže těchto let takových lidí na mnoze býti, poněvadž katolické náboženství, zvlášť prostředkem té pominulé 30leté války s katolickými armádami skrze všecky země prošlo, všudy v poli i quartýřích katolické služby Boží i kázaní se držely, mnozí očití zázrakové před tváří takových nekatolických k potvrzení a osvědčení samého pravého náboženství katolického se dáli, tak že tudy mnoho tisíc vojáků, jižto katolickým sloužili, horlivě katolických jest učiněno. Podle čehož málo těch se nachází, kteří by dostatečné příčiny neměli, svou náruživost proti katolické víře na stranu odložiti, na pravdu její lépe se vyptávati a mysliti atd. Jakož ve svědomí svém jsou zavázáni to učiniti: neboť náboženství a spasení člověka věc tak vysoce platná jest, že nade všecko jiné o to samé pečovati náleží, a žádný, aby toliko v tom důkladné zprávy nabýti mohl, ani do dalekých zemí proto se vypraviti, ani všeliké časné škody, ztráty a nepříležitosti sobě za těžké přicházeti dáti nemá. Ale nechť třebas vždy někdo se vynajde, který by žádného takového prostředku, žádné nesnáze ve svědomí a pochybnosti neměl, tehdy takový ne sice pro svou falešnou, však od něho nepoznanou víru, nýbrž pro jiné hříchy a přestoupení Božích přikázaní zatracen bude. Pakli živ jest dobře a nevinně, tehdy Bůh mu najisto příležitost způsobí, aby katolickým býti mohl. Jakýchž příkladů nemálo. Svědka k tomu máme sv. Augustina, jenž nám věčné paměti hodná slova zanechal: „Spasení náboženství toho, skrze které jedině pravdivé spasení v pravdě se přislibuje, nikdy žádnému se nedostávalo, který toho hoden byl a pokudž někdy se nedostávalo, ten toho hoden nebyl."

Ke druhému spisu zavdalo Koniášovi podnět hnutí pietistské, které povstalo působením knih Liberdových na Opočensku. Sedláci pietismem nakažení zorganisovali se v náboženskou společnost a usmyslili sobě, že požádají vrchnost, aby jim bylo dovoleno svobodně vyznávati nové náboženství. Přišlo jich dne 16. září r. 1732 sedm do zámku Opočenského a podali hraběti Colloredovi pamětní spis. [6]

Na tento spis odpověděl hned následujícího roku P. Koniáš a později (r. 1746) farář Václav Klugar zvláštní knihou.

Kniha Koniášova nese nápis: „**Jediná choti beránkova**, od prvního počátku zasnoubení a založení svého až na věky v učení Kristovém neporušená, bezpečnou za Beránkem k životu věčnému cestu ukazující: všeobecná římská církev; z pravého a dokonalého zákona Božího v ukřižovaném Pánu Ježíši všem tichého Beránka Krista následovníkům, po pravé poddanosti a svobodě Pána Ježíše toužícím křesťanům a bratřím: bloudícím k výstraze, věrným k potěšení představená, a konečně z nesmírné lásky a prozřetelnosti Božské gruntovně dokázaná od jednoho kněze z Tovaryšstva Pána Ježíše. S dovolením duchovní vrchnosti. Vytištěná v Hradci Králové u Václava Tybély 1733." (8°, XX a 510 str.) Dedikována jest „svaté římské říše knížeti Mauriciusovi Adolfovi Karlovi, biskupu Králohradeckému". Pod dedikací podepsán jest: „Nejdůstojnější arcibiskupské a biskupské jasnosti nejposlušnější missionarius Antonius Koniáš S. J."

Ve předmluvě se o pietistech praví: „Vyskytli se noví „synové Belial beze jha". Nazývají se oni v jakémsi spisu svém „po svobodě Pána Ježíše toužící", podpisují se ve svém spise „Křesťané

a bratří, jejichžto síla jest Emmanuel". Nazývají se jinak harfenistové, [2] a to proto: že ustavičným kacířstvem porušených písní prozpěvováním na svatbu Beránkovu se chystají… Jaké lživé povyky noví harfenistové mezi sprostým obecným lidem roztrušovali, sami sobě nejlépe povědomi jsou. Když se duchovní a světská vrchnost podle povinnosti své na bludné knihy, na pohoršlivě kacířské učení doptává, našich harfenistů heslo a pravidlo jest: lháti, zapírati i křivě přísahati. A byť se někteří urputně k bludům svým hlásili, v této knize o mnohonásobné patrné lži přesvědčeni budou. Když při konci spisu svého dokládají odporníci, pokudž by v čem pochybili, že žádají z Písma svatého vyučeni býti; kdyby s vroucím vzýváním Ducha svatého, s pokorným a upřímným srdcem takové vyučení žádali a přijali od náležitě zřízených duchovních správců, jistá by naděje byla, že blud svůj poznají, na cestu spasení šťastně se navrátí a pomstu Boží pro své tvrdošíjné výstupky od sebe odvrátí. Pročež na písemnou žádost jejich tuto knihu jsem napsal, v nížto z pravého a nezfalšovaného slova Božího všem bloudícím ovčičkám náležitá zpráva se děje, kterak: když písmem svatým a Kristem Pánem nejvíc se honosí: skrze bludy své pravého Kristového učení i platného písma svatého se spouštějí. Neporážím bludy odporníkův podle pořádku článkův od nich sepsaných, protože v rozdílných článcích jednu věc často opakují, nýbrž za dobré jsem uznal pravdu spasitelného náboženství v některé kapitoly pořádně rozvrhnouti, aby kniha ta i dobrým katolíkům k duchovnímu potěšení sloužiti mohla."

I tento spis jest živě a vtipně psán. Námitky odpůrcův svých obratně poráží; mezi jiným praví na př.: „Někteří plnými ústy vytrubují, že za Kristem jdou, že Pána Ježíše následují, a zatím ani pobožné vyřknutí nejsvětějšího jména Ježíš trpěti nemohou; ať je upřímný Krista milovník potká a řekne: „Pochválen buď Ježíš Kristus", na to co špalek oněmějí, místo odpovědi proti tomu vrčí, reptají, žádného pak sebe potkajícího tak nepozdravují, ano, opovažují se upřímné Pána Ježíše vyznavače stíhati, říkajíce: u nás tak neříkají, naši starší se tak nepozdravovali, nemáme také říkati, neb stojí v zákoně Božím psáno: Nevezmeš jména Pána Boha svého nadarmo. Ať se jich poptáme: kterak oni na potkání se pozdravují, řeknou: Zdrávi byli! Zdař Bůh! Taková slova, jakožto chvalitebná, církev svatá žádnému sice nezapovídá, však i to slovo Bůh jméno Boží jest."

Třetí velká kniha Koniášova má nápis: „**Vejtažní naučení** a vejkladové na všecky nedělní i sváteční epištoly, též evangelia celého roku atd. V Hradci Král. u Václava Tybély r. 1740." (8°), a vyšla r. 1756 po třetí s titulem: „**Postilla**, anebo celoroční výkladové na epištoly a evangelia sepsaný, a po třetí na světlo vydaný od kněze Ant. Koniáše. V Praze u Ignacia Františka Pruši 1756." (8°, 1034 str.)

V této postille jest položen vždy text epištoly, pak parafrase její, dále evangelium, k němuž připojen krátký výklad, příklad a modlitba.

Na konci pracného tohoto díla napsal Koniáš: „Potěš tedy Pán Bůh náš tuto práci, aby ten pot náš byl vám k užitku věčného spasení, ne pak k svědectví obžalování. Konečně věděti máte, že více prospívati budete modlitbami svými než vzbuzováním naším. Neboť pokudž k něčemu dobrému vám slouží řeči naše, to vše připisovati sluší milosti Toho, v jehož rukou i my i naše řeči jsou."

V náhradu za různé kancionály, jež lidu odnímal, vydal zpěvník, jehož název jest „**Cytara nového zákona**, pravého Boha v předrahých Kristové víry tajemstvích a v svatých jeho libozpěvně oslavující… Milým vlastencům místo nekatolických bludy kacířskými porušených písní za dar

obětovaná. V Hradci Králové, u V. J. Tybély 1727.“ (8º, 579 str.). Jest to sbírka písní ze starších kancionálů, zejména z kancionálu Steyerova vybraných a bez not otištěných. Z krásných starých zpěvů českých většina i v Cytaře jest obsažena. Než pohříchu pojal Koniáš mezi ně i několik písní, jež sám složil, a které prozrazují, že neměl nadání básnického, aniž vytříbeného vkusu. Skládání jeho obsahem i formou jsou ovšem vesměs nedostatečná a nechutná, avšak mezi množstvím výborných a dobrých písní starších v Cytaře otištěných takořka mizí. Pravým monstrem jest Píseň o mukách pekelných, v níž vyličují se muky pekelné způsobem opravdu odporným. (pozn. nakl.: autorství této písně je P. Koniášovi připisované neprávem [8])

Ale kromě této písně není ve spisech Koniášových, co by zvláštní nějaký odpor nebo hrůzu vzbuzovalo, naopak většinou jsou spisy Koniášovy věcí i slohem jasné, ano místy veselé a vtipné, jakož podané ukázky o tom zřetelně svědčí. Že týmž způsobem Koniáš kázal, není žádné pochyby, jinak by nebyly řeči jeho mívaly takového účinku, s jakýmž se potkávaly.

Tvrzení Slovníku Naučného (IV., str. 261), že Koniáš „kázával o pekle a o očistci tak důkladně, až se někteří posluchači trvale v hlavě zmátli“, anebo jak ještě názorněji na jiném místě v témž díle (str. 780) se povídá, že prý „hřímaje Koniáš hlavně horoucím peklem nad srdcem hříšníků, uměl malovati muky zatracenců a pekelníků tak živými barvami, že mnozí potřeštěni vycházeli z kázaní jeho, hlavně pak ženské hlasitým a usedavým pláčem zkroušenost a pokání své zjevovaly“ – nesrovnává se s pravdou.

Pilně jsme hledali ve spisech Koniášových pověstná tato líčení muk pekelných, [9] avšak ani v Postille jeho, v níž se mu k tomu naskytovala nejedna příležitost, a která patrně kázaní jeho obsahuje, není po nich stopy.

O posledním soudě mluví Koniáš takto (Postilla, str. 671–676):

Když podle proroctví dnešního svatého čtení dvě veliká nebe světla, slunce a měsíc, se zatmí, ano všecky hvězdy s nebe spadnou, když všecka celého světa stavení, hory a skály s hrozným hřmotem a zemětřesením se otloukati budou, když moře smutně zvučeti, celý svět jedním plamenem hořeti bude: tehdáž všecka andělskou troubou do údolí Josafat shromážděná pokolení země uzří Syna Člověka přicházejícího v oblacích nebeských s mocí mnohou a velebností. A toť bude hněvem zapálený, k pomstě připravený přísný soudce, který všem nekajícím hříšníkům všeliká provinění vytýkati a je nevyhnutelným ortelem odsouditi má. „S jakým srdcem bude státi odbojník před vůdcem svým: ztracený před cenou vykoupení svého? S jakou smělostí doufati bude v milosrdenství ten, který tenkráte z toho, že milosrdenstvím Božím pohrdal, souzen býti má?“ táže se sv. Eucherius.

Ó, ubohý hříšníku! tenkrát rozlícený a zuřivosti plný soudce do očí tobě nahlédne a před celým světem s největším zahanbením tvým tobě všecky výstupky a nešlechetnosti vyčítati bude. Oboří se na tebe slovy Nathana proroka a řekne: Tys ten muž? tys ten nešlechetník, který mně zlostnými nepravostmi tvými tolikrát přátelství do očí na věky vypověděl, který mně, Bohu svému, službu vypověděl? Tys ten bezbožník, který dědičné právo k věčné slávě, které jsem tobě krvavě zjednal, pro časný zisk, pro ohavnou rozkoš promrhal? mé umučení, mou přehořkou smrt na sobě zmařil, mou krev, mé rány nohama šlapal? Tys ten zlostný hříšník, který mne po tolikeré tobě prokázané lásce znovu usmrtiti usiloval? Ty jsi ten, který smradlavý hříšného těla hnis, pomíjející život, bídné stvoření víc než mou neobstihlou krásu a sladkost, víc než mou božskou tvář miloval?

Mluv, odpovídej, proč jsi se ke mně tak nešlechetně zachoval?

Ó, hříšníku! předvrhne tobě vševědoucí soudce tvůj všecko, cos v mladosti, cos v starosti, cos ve dne, cos v noci, cos doma, cos vně myslil, mluvil neb bohaprázdně činil; předstírati tobě bude všecko, cos veřejně, cos pokoutně, v kostele, ve světnici, v komoře, ve sklepě, v chlévě, ve stodole, v lese, na poli, na lukách a pastvách, neb kdekoli bezbožně páchal: postaví tobě před oči všecko, cos proti Bohu, proti stydlivosti a počestnosti, proti bližnímu a spravedlnosti, proti svědomí vlastnímu se dopustil. Co počneš? kam se utečeš? Nebudeš se moci vyhnouti ani skrýti: nebude možno něco zapříti, na věky nic tenkrát napraviti, odvolati, nahraditi nemůžeš. Nyní tedy, pokudž čas máš, sám na sebe žaluj, sám před jediným duchovním otcem vyčítej všecky nepravosti své: tak všem výčitkám v onen hrozný soudný den šťastně ujdeš.

Po strašlivém všech ohavností hříšných vytýkání a stíhání následovati bude nevyhnutelně před celým světem odsouzení: nezměnitelný poslední ortel, neboť když přijde Syn Člověka u velebnosti své, a všichni andělé s ním, tehdy se posadí na trůnu velebnosti své: a shromážděni budou před něj všichni národové. I rozdělí je na různo, jako pastýř odděluje ovce od kozlů: a postaví ovce na pravici své, kozly pak na levici. Tu tedy na trůnu velebnosti své sedící král králův a Pán Pánův, nejvyššího všeho tvoru vladař, neuprositelný všeho zlého mstitel, přísný živých i mrtvých soudce, mečem zuřivosti přepásaný, k pomstě hotový, všemu soudnímu průvodu konec učiní, jako lev řvoucí strašlivým hlasem všecky bezbožné zakřikne, a hromem zuřivosti své do propasti pekelné je vrazí, řka: Odejděte ode mne, zlořečení, do ohně věčného. Ó hrozný hlas! ó bolestný zvuk, který v uších zatracených smutně zvučeti a na věky se rozléhati bude!

Odejděte! od koho? od svého Boha, který již vaším Bohem více býti nechce: od svého Stvořitele, který se k vám jako k svému stvoření víc nezná; od svého Vykupitele, který sám jediný vás potěšiti a nasytiti a spasiti mohl, na němž všecko vaše štěstí záleželo, odejděte od něho, neb vám jeho vykoupení vaší vinou na věky nebude sloužiti k naději věčného spasení: odejděte od tváře Boží, k jejímužto patření stvořeni jste: – již brána milosti vám zavřena jest, již od naděje k smilování, od slávy věčné, od tovaryšstva vyvolených Božích navěky odloučeni jste. Odejděte, ale kam? Do ohně věčného, do ohně zžírajícího, který tělo i duši vaši pronikne a na věky zžírati má: odejděte do ohně sírou a smolou zapáchajícího: do ohně nesnesitelného, do ohně věčného, který na věky zhašen nebude: odejděte do trápení pekelného, kterýmž tak dlouho, jak dlouho Bůh Bohem bude, mučeni a trestáni – beze všeho ulevení, beze vší naděje k vysvobození – budete. Ó přísnosť! ó hrůza! ó strach nevyhnutelného ortele posledního soudu!

Bolesť a hrůza rozmnoží to, že ortel Kristův proti hříšným spolu vysloví a potvrdí všecko stvoření, kteréžto, jak Duch sv. svědčí, rozněcuje se k trápení proti nespravedlivým (Moud. 16, 24). Pročež vyhrožuje Habakuk: „Zhřešila duše tvá, kámen ze stěny volati bude, a dřevo, kteréž mezi spojením stavení jest, odpovídati bude“ (10, 11). Když andělové jako vichr větru rozrazí, rozmrští bezbožné od vyvolených, řekne-li komu Soudce: „Odejděte, zlořečení,“ řekne i nábožný otec bezbožnému synu: „Odejdi, zlořečený synu, do ohně věčného, neb jsi dle otcovského napomenutí říditi se nechtěl“; řekne zlostný syn bezbožnému otci: „Odejdi, zlořečený otče, neb jsi se toho, v čem mne trestal, sám nevystříhal“; řekne bohabojný manžel k zavržené manželce: „Odejdi, zlořečená ženo, neb jsi klením, pomlouváním a jinou neřestí svou zasloužila, abys ode mne na věky odloučena byla“; řekne, vyvolený bratr, soused, zavrženému bratru a sousedu:

„Odejdi, zlořečený sousede, bratře, že's ctnostného příkladu mého nenásledoval, že's Bohu, Pánu všeho tvoru, se mnou sloužiti a Jeho přikázaní ostříhati nechtěl, nemáš na věky žádné sdílnosti a žádného účastenství se mnou míti".

Ach, kam se tenkrát obrátí nešťastná duše; ode všech vyvolených, od vlastních přátel a známých bude vyloučena, od Boha zavržena, od soudce přísného odsouzena. Ach, jaký zármutek, jakou žalost z toho míli bude, že se Krista Pána přidržeti nechtěla, že se nešlechetně protivila tomu, který nyní její věčné štěstí v rukou má! Ach, jaké potěšení budou míti všichni ctnostní a bohabojní z toho, že se žádnému k vůli Pánu Ježíši spustiti nechtěli! Ach, jakou radost v srdci svém pocítí z toho, že víc než tělo, víc než časné obživení, víc než všecken svět milovali Pána Ježíše, který je tenkrát za vyvolené ovce své vyhlásí. Chceme-li toho sladkého potěšení užíti, poněvadž Syn Boží ortel náš v ústech, spasení naše v svých rukou míti bude: zachovejme sobě dobrého přítele Pána Ježíše. Šetřme, abychom jeho laskavé přízně, jeho přátelství, žádným hříchem nepozbyli. Poněvadž tenkrát všichni jednostejně nás odsoudí, a žádný nás z rukou prchlivosti Páně nevytrhne: my nyní z žádného ohledu lidského, žádnému stvoření k vůli, k hříchu nesvolujeme. Tak se stane, že v Kristu Pánu v poslední den soudný nenalezneme soudce, ale laskavého Otce, ne mstitele, ale tichého Beránka; nebude nás souditi, ale slávou nesmrtelnosti korunovati, nezarazí nás oním strašlivým ortelem, nýbrž z Jeho medotekoucích úst ono přežádoucí slovo uslyšíme: „Pojďte požehnaní…"

Nuže, tážeme se: vane snad z kázaní toho hrůza, nebo spíše hluboké přesvědčení duše pevně věřící? Není-liž to řeč úchvatná, za niž by se věru žádný z kazatelů současných styděti nemusil?

P. Koniáš kázal tedy úchvatně, mluvíval častěji o posledním soudu a o věcech, které hříšníky po smrti očekávají, to však, jak bezpečně sezná každý z jeho spisů, činil způsobem přiměřeným; míval, pravda, při kázáních takových často **řetěz kolem krku**, to však na znamení kajícnosti, ne snad, aby chřestem jeho zvyšoval dojem svého kázaní. Nebyli tehdáž lidé tak útlých nervů, jako jsou nyní naši liberálové, kteří vůbec tuze neradi slyší o smrti a o pekle – z příčin na snadě jsoucích.

[1] A. Koniáš, *Zlatá dennice*, Praha 1728, str. XLII.

[2] *Ibid.*, str. XXXIX–XL.

[3] Sv. Aug. de doctr. christ. IV. 11.: *Ibid.*, str. XLI.

[4] A. Koniáš, *Choti beránkova*, Hradec Králové 1733, str. X.

[5] A. Koniáš, *Klíč*, 2. vyd., Hradec Králové 1749, str. XVII.

[6] A. Rezek, *Dějiny prostonárodního hnutí náboženského v Čechách*, Praha 1887, část I., str. 78–82.

[7] Též Klugar oslovuje přívržence Liberdovy: „Vy, Harfenisti", nepochybně dle spisku Liberdova *Harfa nová na Hoře Sión*.

[8] P. Beneš, *Disertační práce: Mýtus P. Antonína Koniáše a jeho proměny*, Univerzita Karlova, Praha 2006, str. 48.

[9] Píseň o pekle v *Cytaře* jakkoliv odporná, není přece s to, aby někoho na rozumu pomátla – působí spíše komicky.

6. Zbožný život a smrt

Že uměl P. Antonín i nejzatvrzelejší hříšníky na ručesť obraceti, dokazují různé příklady. Aby pak lidi neřestně a zločinné ku polepšení přivedl, sám (jak elogium vypravuje) všelikými tresty proti sobě samému zuřil, neustávaje dříve, až nad jejich zavilostí vítězství slavil.

Jedenkráte dychtil jistého šlechtice, jehož vznešeného rodu slávu hanba nepravostí zastiňovala, přiměti ke spořádanějšímu způsobu života, avšak hrubý služebník zbraňoval mu k němu vejíti. Když pak důrazněji naléhal, sluha pozbyv trpělivosti, vrhl se naň a k zemi jej povalil. Stařec bezbožníka přívětivě takto asi oslovil: „Milý příteli! Nevzbudíš-li ihned opravdovou lítost nad smělým skutkem svým, věz, že pomstě Boží neujdeš. Játʼ odtud neodejdu dříve, pokud s tvým pánem nepromluvím; na tomto místě zatím tobě a tvému pánu Božského milosrdenství se doprošovati budu, abyste oba spasitelnější úmysly pojali.“ To stačilo ke zdrcení hříšníka: neboť ihned k nohám duchovního otce padnuv, za odpuštění prosil a ihned ho také dosáhl, a neodvážil se pak více v tužbě jeho jej zdržovati. [1]

Jistý rolník stal se ve hříších tak otrlým, že nechtěl o pokání ani slyšeti. Než sotva P. Antonína řetězem obtíženého s kazatelny o přísnosti posledního soudu mluvícího spatřil: z nenadání prodral se velikým množstvím posluchačův ke kazatelně, vystoupil na ni a k nohám kazatelovým se vrhl, přezlý stav duše své hlasitě přede všemi vyznal a pro duši svou s mnohými slzami léku žádal. [1] To-li jest ona pomatenost a ztřeštěnost mysli?!

Roku 1748 odsouzen byl v Novém Bydžově Jan Píta, krejčí z Chudonic, jenž přidav se k sektě položidovské, dopustil se odpadlictví, rouhání a svůdnictví, na smrt upálením. Když mu rozsudek byl oznámen, rouhal se ještě více. Nic neprospívaly domluvy duchovních, úpěnlivé prosby manželky jeho a dítek: z úst jeho zaznívala stále bohopustá rouhání. P. Koniáš uslyšev o hrozné té zatvrzelosti, odebral se nejprve do školy a tam vyzval dítky, aby se za zatvrzelce vroucně modlily, pak požádal některé kněze o vzpomínku při mši sv. na týž úmysl. Znalť Koniáš neodolatelnou sílu vroucích modliteb. Potom odebral se do žaláře. Zpočátku zdálo se, že Píta od tvrdé zarputilosti své neupustí. Koniáš složiv tajně pod hlavu spícího zločince ostatky jistého světce, odešel, zatím ničeho, jak se zdálo, nepořídiv. Avšak ještě téže noci dotkla se milost Boží srdce zavilého hříšníka. Píta nemohl se dočekali rána, i žádal, aby mu přivedli kněze. P. Koniáš přišel a vyzpovídal jej. Kající hříšník pak odprosil všecko obyvatelstvo za pohoršení, které mu byl životem svým dával, odvolal s lítostí svůj blud a pak dle ortele zemřel kajícně na hranici (dne 18. prosince). [2]

A čím docílil Koniáš výsledků tak velikých a překvapujících? Především pevnou vírou v pomoc Boží, vroucí modlitbou, kajícími skutky, jimž na místě zatvrzelých hříšníků sám se podrobovali – vůbec pak svatostí života. Bylť, jak vypravuje elogium, [1] velice skromný; všeliké marné slávy tak velice se štítil, že obávaje se jí, znamenité dary duševní a nejkrásnější ozdoby ctností co nejpečlivěji skrýval, o sobě a o svých věcech nejinak, leč velmi opovržlivě mluvíval a smýšlel. S pokorou spojoval nenávist k sobě samému, kteroužto jsa pobadán, pracemi a nemocemi zlomené tělo dobrovolně přijatými tresty každodenně potíral. Spánku při neustálém zaměstnání skrovně toliko sobě popřával, velmi záhy již vstával, a zatím co soudruhové jeho spali, četl, psal, knihy bludné opravoval. S pokrmem nejsprostším se spokojil, vína nikdy nepil a čerstvého ovoce nikdy do úst nevzal. Chodíval v oděvu ošumělém a v obuvi zablácené. Stále byl v boji proti

přirozené žádostivosti, a krotil ji způsobem, jakéhož toliko hrdinové ve ctnosti křesťanské užívali. Na cestách svých s radostnou myslí snášel posměšky, týrání a kamenování surové luzy. Jsou – praví elogium – toho pamětníci, kterak P. Antonín nejživějšími ulicemi pražskými i po kamenném mostě se vozíval na voze, ve kterém se smetí odváželo.

Sestarav horlivý kněz v namáhavé práci missionářské, povolán byl r. 1760 do kolleje klementinské a učiněn tu spirituálem a zpovědníkem. Pobyl tam však toliko kratičkou dobu. Povolalť jej brzy nejvyšší Pán života náhlou smrtí ku přijetí odměny zásluhám jeho určené. Smrt však přece P. Antonína nepřekvapila, neboť ji několik neděl napřed předpovídal. Když totiž v poslední měsíc jeho života jeden z bohoslovců maje jakési tušení, že mu smrt nastává, P. Antonínovi pro útěchu svou to vyjevil, tu Koniáš navrátiv se od modlitby před Nejsv. Svátostí s jistotou tvrdil, že předtucha smrti spíše jemu platí a připojil, že v několika nedělích zemře. Totéž i v den před svou smrtí starému spolupracovníku svému v missiích oznámil. Když totiž k němu za nějakou záležitostí přišel, tu Koniáš s veselou tváří s ním se loučil, řka: „Předrahý Otče! již dlouho spolu na tomto světě nepobudeme; jáť za nedlouho umru, a vy mne mrtvého naleznete, nevědouce, kterak jsem skonal.“ A skutečně: dne 27. října r. 1760 v pondělí, vyzpovídav ještě ráno několik kněží, nalezen byl o půldruhé hodině odpolední ve svém pokojíku mrtev. Dne 29. října pak byl slavně pochován v kostele sv. Salvátora.·

[1] Celé elogium: *Časopis českého musea* 1895, str. 322–324.

[2] J. Svoboda, *Časopis katolického duchovenstva* 1878, str. 30–31; A. Rezek, *Dějiny prostonárodního hnutí náboženského v Čechách*, Praha 1887, část I., str. 115.

Dodatky

Tab. 1 Srovnání počtu českých knih vydaných do r. 1750 podle Jungmannovy Historie literatury české a počtu knih odsouzených dle Indexu bohemicorum librorum prohibitorum z r. 1770 [1]

druh knih	Historie literatury české	Index bohemicorum librorum prohibitorum	
		ke spálení	k opravení
náboženské	2539	1101	57
ostatní	1075	132	73
celkem	3614	1233	130

Tab. 2 Rozdělení knih odsouzených ve druhém vydání Koniášova Klíče [1]

jazyk knihy	ke spálení		k opravení	celkem
	kacířské	nemravné		
český	868	0	92	960
latinský	255	8	4	267
německý	441	449	80	970
francouzský	0	77	0	77
celkem	1564	534	176	2274

Příklady titulů knih odsouzených ke spálení v Koniášově Klíči [2]

Kacířské: Antikristů oboudvou Machometa a papeže jednostejné učení (1565); Jesuitův zrcadlo, spis, v němž se ukazuje o sekty jesuitského původu, lsti, obmyslnosti, chytrosti, praktikách, dvojím ošemetném mluvení (1619); Bidonesa z Bidenthalu Vejstraha proti v římskokatolické náboženství ubíhání (1724)

Nemravné: Nová kratochvíle, s kterouž bohyně Juno, Pallas a Venus na svět přišly; Komedie knížat pekelných v rythmy uvedené; Šimona Lomnického Kupidova střela

Pověrečné: Deset proroctví Sybiliných, List prstem Božím psaný, Modlitbičky zažehnávající povětří, zimnici, zloděje atd.

[1] A. Podlaha, Kolik a jakých knih bylo v Čechách ničeno a zapovídáno, *Vlast* VI, str. 481–490.
[2] A. Krásenský, *Legenda a skutečnost v dějinách českých*, Přerov 1928, str. 14.

Elektronické zdroje

- Konec samostatnosti české, Děje království Českého: http://texty.citanka.cz/
- Dějiny Čech a Moravy nové doby, Dějiny českého povstání, Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III. až do konce třicetileté války, Sborník Historického kroužku a další: https://archive.org
- Časopis katolického duchovenstva, 1828–1948: http://depositum.cz/knihovny/ckd/
- Mýtus P. Antonína Koniáše a jeho proměny: https://is.cuni.cz/webapps/zzp/download/140033821

Obsah